

In dit nummer o.a.

Kroniek

Onwrikbaar
Behoudend?
Geest en teerling

Thema

Uit de vruchten zekerheid?

Rondblik

De 'Grote Moeder' bij Chagall
Vijftig jaar vooruit

Gemeentebreed

Feestvierende jeugd

Boek van de maand

Praktische theologie of diaconologie?

Persrevue

Wet én evangelie
Bijbelgebruik in het gesprek over homo-
seksualiteit
De charismatische golf en de Reformatie
Geloof en politiek

En hij zei: 'Het is met het koninkrijk van God als met een mens die zaad uitstrooit op de aarde: hij slaapt en staat weer op, dag in dag uit, terwijl het zaad ontkiemt en opschiet, ook al weet hij niet hoe. De aarde brengt uit zichzelf vrucht voort, eerst de halm, dan de aar, en dan het rijpe graan in de aar. Maar zo gauw het graan het toelaat, slaat hij er de sikkel in, omdat het tijd is voor de oogst.'

(Marcus 4:26-29)

Hoe staat het ervoor met het koninkrijk van God in onze dagen? Om ons heen lijkt de invloed van het christendom hard terug te lopen. Binnen de kerk laat het volmaakte ook nog lang op zich wachten. Dat ligt ons niet zo. Wij zien alles liever op de Overtoom-manier gebeuren. Terwijl je je bestelling nog opgeeft, claxonneert de vrachtwagen al die je de spullen komt brengen. Dat willen we eigenlijk ook van God. Als het te lang duurt, vragen we: moet dat nou? Kan het echt niet sneller?

De Here Jezus heeft in een gelijkenis het rijk van God vergeleken met een zaad dat gezaaid wordt, in de grond ont-

Nader Bekeken

Van zaad tot oogst

kiemt, groeit en uitloopt in een halm, een aar, en dan in rijp graan.

De zaaier

In de gelijkenis gaat het niet alleen over een zaad dat gezaaid wordt, in de grond ontkiemt en opkomt en uitgroeit. Er is ook sprake van de man die het zaait. Hij komt uitdrukkelijk naar voren in de gelijkenis. Hij zaait, gaat slapen,

staat weer op en oogst het graan zodra dat rijp is.

Wie is die zaaier? Zijn het predikanten die in alle rust het Woord brengen en erop vertrouwen dat alles dan 'vanzelf' wel goed komt? Zijn het luie en nonchalante predikanten, die het zaad maar wat op de grond slingeren en er vervolgens niet meer naar omkijken, terwijl God dan toch - gelukkig! - zijn werk laat doorgaan? Of zijn het misschien de gelovigen die rustig hun taak doen en daarbij wellicht moeten optonen tegen hun kwade omgeving of tegen slechte kerkelijke vergaderingen, maar wel Gods zegen mogen inwachten?

Schriftlicht **P. Niemeijer**

Nader Bekeken *colofon*

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar. De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks Bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Ds. J. Wesseling, voorzitter
Mr. A. Niemeijer, secretaris
A. Vreugdenhil, algemeen adjunct
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken

Dr. H.J.C.C.J. Wilschut, eindredactie
Drs. H.J. Boiten
Dr. A.N. Hendriks
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel/fax 050 - 5344508
E-mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Drs. A. Capellen, Rotterdam
Prof. drs. D. Deddens, Hoogeveen
Dr. ir. H.B. Driessen, Hengelo
Ds. H. Drost, Houten
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Ommen
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Drs. P.A. Heij, Soest
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Ds. R. Kelder, Nijkerk
Ds. J.H. Kuiper, Assen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Drs. M. Nap, Leerdam
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Prof. dr. F. van der Pol, Hattem
Ds. R.Th. Pos, Ommen
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Papendrecht
J. Veenstra, Emmen
Ds. J. Wesseling, Ede
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn, 's-Hertogenbosch

Vormgeving, fotografie: Studio Bert Gort BNO, Leek
Internet: www.woordenwereld.nl

Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar.

Druk en Administratie: Scholma Druk bv, Postbus 7, 9780 AA Bedum. Telefoon 050-301 36 36

Cd: Nader Bekeken is ook op cd verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565499.

Abonnementen: Postbus 7, 9780 AA Bedum,

Telefoon 050-301 36 36. E-mail: woordenwereld@scholma.nl

Abonnementprijs	acceptgiro	machtiging
	31,85	31,10

Nader Bekeken, tevens abonn. op de cahiers	28,25	25,40
Studenten Nader Bekeken	15,00	14,00
Cahiers	6,75	6,75
Losse verkoop cahiers	8,90	8,25

Abonnees die cahiers nabestellen: 6,75 + porto

Bankrekening 39.50.36.046 Hardinxveld-Giessendam.

Het abonnement loopt per kalenderjaar; opzeggen voor 1 december.

ISSN 1380 - 3034

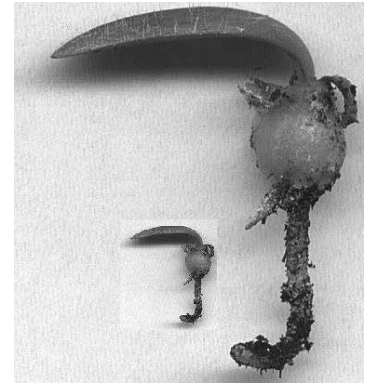
Naar mijn oordeel is hij die het zaad zaait, de Zoon des mensen. Jezus Christus. Dat blijkt uit het slot van de gelijkenis. De zaaier is daar dezelfde als degene die laat oogsten. En dat is: de Here Jezus. In het boek Openbaring is Hij het die de sikkels in de rijpe oogst laat slaan.

De aanduiding 'zaaier' voor de Here Jezus is een opmerkelijke. Wij zijn er vertrouwd mee. Maar de discipelen en de scharen verwachtten van Hem iets anders dan dat Hij kwam om te *zaaien*. Had Johannes de Doper Hem niet aangekondigd als de Sterke die de oogst zou binnenhalen? Die het graan zou dorsen, het kaf zou verbranden en het koren in zijn schuur zou binnenbrengen? Dát was wat Israël verwachtte van zijn Messias! Hij zou komen *oogsten*. Hij zou een eind komen maken aan alle onrecht en verdrukking. Hij zou zijn volk volkomen vrijheid en vrede brengen. Hij zou de kroon op Gods werk zetten en alles afronden.

En nu kondigt Christus Zichzelf aan als *zaaier*! Een ontvullende aanduiding! Daarmee zegt de Here: het is nog geen tijd voor de oogst. Er moet eerst nog een heel proces worden afgewerkt. Voordat Hij komt oogsten, moet er eerst goed gezaaid zijn. Hij voltrekt zijn oordeel niet zomaar: er is tijd van geduld, tijd voor bekering!

Dat Christus die tijd neemt, is typerend voor Hem. Want Hij wordt er niet toe gedwongen door kwade machten van buiten! Over die boze tegenkrachten horen we immers niets in deze gelijkenis. In andere gelijkenissen horen we over dorens die het zaad verstikken, over vogels die het gestrooide zaad wegpikken, over steengrond waarin het zaad geen wortel schiet en over een boze vijand die onkruid tussen de tarwe zaait. Maar in deze gelijkenis horen we niets van zulke stoorzenders! Het gaat hier puur en alleen over de zaaier en zijn zaad, en over het proces, dat heel natuurlijk plaatsvindt. Ook los van kwade en tegenwerkende machten is zaad niet meteen een aar. Dat vergt een lange weg; zaaien, ontkiemen, opkomen, groeien, rijpen.

Terwijl dat proces in de grond en op de akker stilletjes verder gaat, gaat het leven elders gewoon door. De zaaier zit niet heel nerveus en ongeduldig voortdurend aan dat zaadje te peuteren en te werken. Nee, hij gaat, zegt de Here Jezus, naar bed en staat weer op, hij rust

en werkt, de ene na de andere dag. Het leven gaat zijn gewone gang en de zaaier laat zich niet opjagen. De zon gaat op over goeden en bozen, de regen valt op de akkers van rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Geen zenuwen en ongeduld, maar rustig doorwerken!

Geen perfectionisme

Deze gelijkenis vertelt ons veel over de manier van werken van Christus en over de voortgang van het rijk van God. Er kan bij ons een hele hoop ongeduld groeien! We noemen dat zelfs wel eens 'heilig ongeduld'. Het zou toch al lang oogsttijd moeten zijn?! Er is toch veel te veel zwakte en traagheid?! Daar moeten we toch wat aan doen?! En wie dat niet wil, die moet toch uitgestoten worden?! Het is een kwaal die in meerdere gedaanten voorkomt. Voor de een is er geen blijdschap en vrijheid genoeg, voor de ander is er geen gehoorzaamheid genoeg.

Het is zonder meer waar dat de Bijbel traagheid en gemakzucht verbiedt. We mogen niet achterop raken en de aansluiting aan Gods genade verliezen. Er is een 'heden', een 'vandaag' waarop wij tot bekering moeten komen. Niemand kan zich voor geestelijke laksheid of gearriveerdheid op de Bijbel beroepen! Maar de Bijbel jut ons nergens op tot idealisme of perfectionisme. De Here is lankmoedig. En Hij wil dat wij het ook zijn. Hij verbiedt ons om vooruit te grijpen op de nieuwe aarde. Hij verbiedt ons elkaar de meetlat aan te leggen van het enthousiasme en de gehoorzaamheid die wij ideaal vinden. Hij is de God die de walmende vlaspit niet dooft en het geknakte riet niet breekt. Hij vraagt van ons geen geloof als een eikenboom, maar laat ons met een geloof als een mosterdzaadje al bomen ontwortelen.

Het rijk van God is als een zaad dat gezaaid is, en daarna in een lang proces

zit van ontkiemen, opkomen, uitlopen, rijpen. De oogst is iets van later! Zó werkt onze God. Hij neemt de tijd opdat allen die Hij verkoren heeft, tot bekering komen. Daarop kan Hij wachten. Duizend jaren zijn voor Hem niet meer dan één enkele dag! Zo groot is zijn geduld.

Er is gezaaid

Intussen is het zaad wel gezaaid! De gelijkenis beschrijft een heel proces. Het zaad wordt gezaaid. Daarna komt het op en groeit het, zonder dat de zaaier weet hoe. De grond brengt vrucht voort: eerst een halm, dan een aar en dan het volle koren in de aar. En als de vrucht rijp is, laat de boer er de sikkel in slaan. Maar alles begint met het *zaaien*. Dat is een aanduiding van Christus' werk op aarde. Sinds Hij geleefd en gewerkt heeft hier op aarde, hééft dat zaaien plaatsgevonden. Dat mag ons tot troost zijn, als we om ons heen kijken. Er is wellicht veel waardoor wij teleurgesteld en ongeduldig dreigen te raken. Maar vergeet dan niet te zien op het werk dat Christus gedaan *heeft*. Hij heeft zijn leven gegeven, de prijs voor onze zonden betaald en het leven gewonnen op de dood. Het zaad is uitgestrooid. Niemand die dat ooit meer kan tegenhouden of stoppen. Wat God begonnen is, dat zet Hij voort tot het einde toe. Waarvoor de Zoon zijn bloed gegeven heeft, dat laat Hij niet meer los. Wij leven in de tijd tussen zaaien en oogst! Het zaaien is geweest. De oogst komt echt!

De vrucht

Na het zaaien komt het groeien. Het zaad ontkiemt, komt op en groeit uit tot halm, tot aar, tot koren. Dat gebeurt zonder dat de boer weet hoe! De grond brengt de vrucht vanzelf voort.

Ook hier gaan uitleggers weer verschillende wegen. De een zegt: zaai het Woord en verder hoeft je niets te doen. Wees als de boer: slaap maar en sta maar op, en steek verder geen vinger naar het zaadje uit, het komt vanzelf wel goed. Verwacht het van het Woord, en verder niet! Christelijke actie is per definitie activisme; heiliging per definitie fanatisme of zelfverlossing.

Een ander zegt: die boer is God, en als die boer niks doet, maar het overlaat aan de grond, dan laat Hij het over aan

de gelovigen: *díe* zijn die goede grond waarin het zaad gezaaid is. Dan is de boodschap: wees goede grond voor het Woord! Ga met dat Woord stevig aan het werk!

Nog weer een ander zegt: dat zaad groeit vanzelf tot volle aar, zo zal het rijk van God vanzelf de hele wereld gaan vervullen. Het wachten is op de tijd dat heel de wereld christelijk wordt.

Naar mijn oordeel gaat het hier toch om wat anders.

Zopas wees ik erop dat de gelijkenis een proces beschrijft. Er is eerst het zaaien. Dat is *geweest*: dat deed Christus en dat is verleden tijd. *Nu* verkeren we in de fase van het ontkiemen, het opkomen en het groeien: tegenwoordige tijd. En de oogst is iets van *straks*.

Eerder waarschuwde ik: kijk uit dat je de huidige staat van het rijk van God niet afmeet aan je idealen van hoe het eigenlijk moet wezen. Gods rijk zit in een proces dat voortduurt en niet klaar is vóór de oogst. Dat maakt ons billijk in ons oordeel en leert ons geduld.

Ik zei toen ook al: de Bijbel praat geen stilstand of getreuzel goed. Voor luiheid kun je je nooit op de Bijbel beroepen. Of achter de Bijbel verschuilen. Dat blijkt ook hier. Want het rijk van God dat vergeleken wordt met een zaad dat ontkiemt en groeit, is niet iets dat onzichtbaar blijft of zonder vrucht. Het zaad komt op, zegt de Here Jezus, en het groeit uit tot een halm, een aar. Het koninkrijk van God is niet iets onzichtbaars, maar het krijgt vorm! Het is een halm, een aar die je kunt *zien groeien*! Aan de vruchten kent men het rijk van God! En die groeiende vrucht moet in *ons* leven gevonden worden! En in ons kerkelijk leven!

De groeikracht

Toch zit er ook iets verborgens aan dit zaad, dit rijk van God. Het groeit zonder dat de boer weet hoe. Hij doet er zélf niks aan. Hij kán er ook niks aan doen, want hij weet niet hoe het zaad groeit en opkomt. De grond brengt 'uit zichzelf' vrucht voort, zonder dat hij weet hoe.

Dat lijkt vreemd! Want de zaaier is Christus. Weet Hij niet hoe het zaad groeit? Hij regeert en weet toch alle dingen? Ja, dat klopt. Maar zo moet u deze gelijkenis niet pressen. Vat het maar zo op: wij leven op dit moment in een tijd waarin de Here Jezus niet bij ons is, hier

Nader Bekeken *inhoud*

Schriftlicht

Van zaad tot oogst 1
P. Niemeijer

Kroniek

Onwrikbaar Behoudend? 5
Geest en teerling 6
8
H.J.C.C.J. Wilschut

Thema

Uit de vruchten zekerheid? 10
A.N. Hendriks

Column

Voor stoelen en banken 13
G. Zomer

Rondblik

De 'Grote Moeder' bij Chagall 14
Willem L. Meijer
Vijftig jaar vooruit 15
H. van Leeuwen

Gemeentebreed

Feestvierende jeugd 19
R.Th. Pos

Korte boekbespreking

De Lutherroos voor vandaag 21
A.N. Hendriks

Boek van de maand

Praktische theologie of diaconologie? 22
A. Baars

Gedicht

Na de Elfstedentocht
Willem Wilmink 25
G. Slings

Presrevue

Wet én evangelie 26
Bijbelgebruik in het gesprek over homoseksualiteit 28
De charismatische golf en de Reformatie 29
Geloof en politiek 31
P.L. Storm

Index en registers jaargang 12 I-IV

op aarde. Maar terwijl Hij ver weg lijkt (*lijkt!*), gaat het rijk van God wel verder. Het zaad groeit, zonder dat de boer erbovenop staat. De grond brengt uit zichzelf (automatisch) vrucht voort.

Het is de grond die de vrucht voortbrengt. De groeikracht zit niet in het zaad, maar in de grond. In die grond herkennen we (net als in de gelijkenis van de zaaier) de Heilige Geest. Hij is het die het rijk van God doet groeien. Het is zijn wondere werk. Hij maakt in de weg van geloof en bekering van het zaad een halm, een aar, een aar die rijp is voor de oogst.

Die oogst komt als het graan in de aar rijp is. De Here spreekt hier niet over de hele akker die vol vrucht moet staan. Gods rijk zal niet de hele akker (de wereld) vullen. Wij mogen niet verwachten dat eens heel de mensheid zich zal bekeren tot God en vrucht zal dragen voor Hem. Het rijk van God blijft een aar op een akker. Wij blijven kerk in een wereld die voor een groot deel niets van God moet hebben. Maar wij zijn niet zielig. Want in het rijk van God werkt een geheime kracht die alle mensenkrachten te boven gaat: de kracht van Gods Geest. Hij zal de aar van Gods rijk doen groeien en rijpen door alle stormen en verzengende droogtes heen. Zijn kracht is er een die wij vaak helemaal niet kunnen volgen en doorzien. Maar de Geest brengt de vrucht van Gods rijk steeds verder. Hij sterkt zijn kerk door alles heen.

Ons leven

Dat betekent niet dat wij lekker achterover kunnen hangen of kunnen denken dat het automatisch wel goed komt met ons. Want het koninkrijk van God wordt vergeleken met een zaad dat uit-

groeit tot een aar vol *vrucht*. En de oogst komt *als de vrucht rijp is*. Het rijk van God wordt zichtbaar in de vrucht ervan! En die vrucht moet groeien in óns leven! Ons leven moet een leven zijn dat zich kenmerkt door de vrucht van de Geest. Die vrucht bestaat niet in lijdelijkheid en niks doen, maar in liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Die vrucht hebben wij te vertonen. Een vrucht die misschien niet de krant haalt, maar wel de oogst!

Daarin halen we de volmaaktheid niet. Wij blijven gebrekkig en zondig. We blijven levenslang in een *proces* van strijd tegen de zonde en van heiliging betrokken. Maar het is wel een echt proces! En geen stilstand. Het rijk van God is niet iets doods. Er zit groei in het rijk van God, en ontwikkeling. Het wordt niet op een bepaald punt bevroren. Alle verstarring of koestering van het bestaande is uit den boze. Het rijk van God is een zaad, een aar die groeit. Tot de aar rijp is. Dat vergt gebed. En doorgaande werking van de Geest met het evangelie.

De oogst

Zo gauw het graan het toelaat, laat de zaaier, onze Here Jezus Christus, er de sikkel in slaan. Dan is het tijd voor de oogst. De Here laat het moment van oogsten niet langer wachten dan nodig is. De Here treuzelt niet. Hij komt zo gauw het tijd is! Hij ziet er ook zelf naar uit. Elke dag die het duurt, duurt voor Hem duizend jaar. Zo ongeduldig is Hij!

De oogst komt als de *vrucht* het toelaat. Een prachtige uitdrukking. Deze wereld wordt door allerlei machten beheerst en beïnvloed. Als kerk en christenheid voelen we ons een kleine en

steeds meer weggedrongen grootheid. Maar beslissend voor de dag van de oogst is niet het gekonkel van regeringsleiders of grootmachten. Ook niet het toeval of het noodlot. Maar de vraag of de vrucht rijp is en het toelaat. Niet de uitstoot van CO₂ of nucleaire explosies, maar de prediking van het evangelie en de vrucht daarop zijn bepalend voor het moment van de oogst. De wereld gaat niet aan rampen ten onder, maar is onderweg naar de vervulling van Gods beloften. Als de vrucht rijp is, komt de Here oogsten.

Rijp

Als de vrucht rijp is. Die vrucht zijn niet wijzelf. Bij die volgroeide en rijpe vrucht gaat het om het rijk van God. De wereld draait niet om *mij!* En de Here wacht ook niet tot het *mij* belieft om rijp te zijn in goede werken. De Here oogst wanneer de vrucht van *zijn rijk* rijp is. En de grote vraag aan mij is dus: hoor ik bij dat rijk? Wil ik de vrucht van dat rijk vertonen?

Als het gaat om de jongste dag, zijn wij geneigd te denken dat wij dan de complete oogst mogen binnenhalen. We kijken naar wat wij dan zullen binnenslepen. Maar de Here Jezus spreekt op een andere manier. Niet *wij* gaan oogsten op de jongste dag. Wij *worden* dan geoogst! De Zaaier wil óns dan kunnen oogsten (J. van Bruggen). Ver- toont ons leven de vrucht van Gods rijk en van Gods Geest?

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste twee jaar geleden op te vragen is er nu via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Artikelen kunt u al uit een aantal nummers downloaden.

Verder is een groot trefwoordenregister op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Onwrikbaar

Wanneer dit nummer van ons blad bij u in de bus komt, is het jaar 2006 alweer een paar weken oud. De tijd van nieuwjaarswensen is voorbij. Inmiddels is ieder ook wel gewend aan het nieuwe jaartal. Toch wil ik nog even met u stilstaan bij het nieuw begonnen jaar. Om te bemoedigen. Wat er ook in beweging is en in beweging komt, de Here regeert. Hier is 'onwrikbaar' het sleutelwoord.

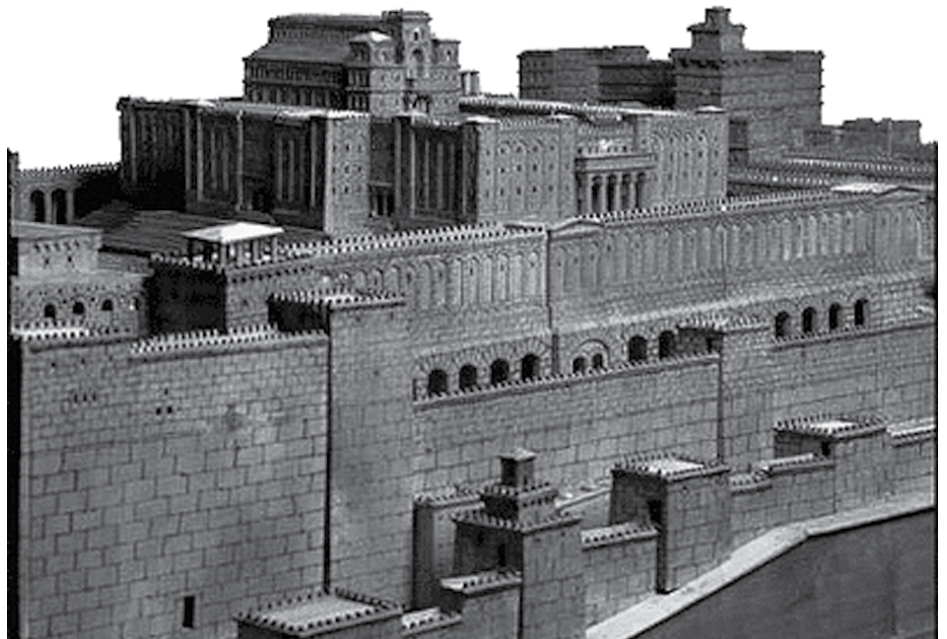
Gods troon

'De Here is koning, met hoogheid is Hij bekleed, de Here is met macht bekleed en omgord. Vast staat de wereld, zij wankelt niet en vast staat van oudsher uw troon, U bent van alle eeuwigheden.' U kent die beginwoorden van Psalm 93 wel. Het zijn woorden van aanbidding. Het is tegelijk taal van opluchting. De Here regeert. Wij bezin- gen en bewonderen zijn majesteit. En daarin ligt ons houvast. Wij leven niet als opgesloten mensen, gevangen in deze wereld, overgelaten aan onszelf. Wij leven onder Gods almachtige heerschappij. Vast staat de wereld, zij wankelt niet!

Die uitdrukking vindt u vaker in de psalmen. Er kan op aarde een heleboel gebeuren en veranderen. Maar nooit valt die aarde af van het fundament dat God er bij de schepping onder schoof en sindsdien handhaaft. God heeft deze wereld haar onaantastbare plaats gegeven.

Ook de troon van deze God staat vast. God is van eeuwigheid. Voordat de wereld er was, was God er al en was zijn almacht er al. Hij is de eeuwige God met zijn altijd vaste troon, die geen macht aan het wankelen krijgt. God heeft er altijd boven gestaan. Hij blijft er ook boven staan. Ook wanneer allerlei krachten van ontbinding zich laten gelden.

Zulke krachten zijn er. De stromen verheffen hun stem. Dat is het beeld van enorme watermassa's die verwoestend hun weg gaan. Tsunami's door een ver-

Maquette Tweede Tempel

grootglas. Beeld voor alle bulderend geweld van verwoesting en desintegratie. Wie hoort de stromen van chaos en geweld, van materiële ontbinding en van morele verloedering niet razen in het nieuw begonnen jaar?

Maar boven al dat gebulder en geraas is hoog in de hemel de machtige Here. Hij regeert, oppermachtig, in Jezus Christus. Zijn troon staat vast, de wereld staat vast. Deze wereld zal niet halfweg verongelukken. God draagt deze wereld door alles heen naar het grote eindpunt. Hij bereikt het nieuwe Jeruzalem. Dwars door alles heen voert de Here zijn plan uit. Wanneer alles wankelt en in beweging komt, blijft deze vastheid. Onwrikbaar staat Gods hoge troon.

Gods Woord

Tot het eind toe blijft in Psalm 93 'onwrikbaar' het sleutelwoord. Uw uitspraken zijn betrouwbaar, zingt de dichter van Psalm 93. Ook wat zijn spreken betreft, is de Here niet van zijn plaats te

krijgen. Het geldt van zijn geboden ('getuigenissen'). Het geldt evenzeer van zijn beloften. Zo betrouwbaar als de Spreker is, zo volstrekt geloofwaardig is wat Hij zegt. Je kunt op de God van het Woord aan. En dus op het Woord van die God.

Dat geeft houvast in alle verwarring en twijfel. Je ziet in onze tijd een crisis van alle zekerheden. De samenleving gaat nog eens kapot aan het relativisme. Ook binnen de gemeente zijn soms de vragen niet van de lucht. Hoe vind je koers en houd je koers? Psalm 93 wijst de weg. Je komt met Gods Woord altijd goed uit. In leven en sterven. Tot in eeuwigheid. Want onze God staat voor zijn Woord.

Dus zullen wij in het jaar 2006 daar ons houvast zoeken - en vinden! Bij het Woord. Waarvan de Geest Zich bedient om wankelmoedige mensen onwrikbaar te doen staan. Om op dit hechte fundament het huis van God te bouwen.

Gods huis

Daar komt Psalm 93 bij uit. Bij het huis van God. Het wordt in één adem genoemd met het Woord van God. De

hemelse God heeft op aarde een huis-adres. Dat was in de tijd van Psalm 93 de tempel te Jeruzalem. Een huis van steen en hout en goud. Indrukwekkend. Maar verkijk je niet op de mooie buitenkant. De heerlijkheid van de tempel was niet haar goud, maar haar God. Dit huis is huis van heiligheid, gestempeld door Gods aanwezigheid.

Dat huis van heiligheid is vandaag de gemeente van Christus. Woonplaats van God in de Geest, een tempel, heilig in de Here. Daar laat Hij zijn Woord horen om ons door veel verwarring en onzekerheid heen de weg te wijzen. Dat is het wonder van de christelijke kerk.

Ook nu zit de schoonheid niet in wat je van de kerk ziet. Maar in wat je van die kerk geloven mag: hier is Gods heiligheid het sieraad, hier woont de Here zelf.

Dat geeft moed voor de toekomst van de kerk. Een mens kan zich er heel wat zorgen om maken. Zeg niet dat er geen aanleiding voor is. Stromen en stormen genoeg. Maar - 'Wat winden dat er ruyschen, wat regen dat er plast, het hooge Huys van Sion staet onbeweegt en vast' (D.R. Camphuysen). Onwrikbaar - in de Here. Schuil maar bij Hem en zijn Woord. Je bereikt er de Dag van Christus mee. De Dag, waarop

heel deze wereld huis van God is geworden: de tent van God bij de mensen, tot in eeuwigheid.

Dat is het perspectief van eenvoudig trouw-zijn op je eigen plek, om je in te zetten voor de kerk als huis van God. Het is ook het perspectief voor de bijdrage die ons blad wil leveren. Moedeloosheid en bezorgdheid zullen niet ons uitgangspunt of onze drijfveer zijn. We mogen vrolijk geloofsvertrouwen hebben. Bij de Here heb je vaste grond onder de voeten en kom je eeuwig goed uit. Met Hem sta je onwrikbaar!

Behoudend?

Behoudend. Dat etiket kreeg ons blad de afgelopen maanden meer dan eens in het *Nederlands Dagblad* opgeplakt. Er is binnen de GKV een behoudende groep, die zich manifesteert via onder meer Nader Bekeken (ND van 3 november 2005). Zoals ook ondergetekende als schrijver in *Nader Bekeken* bij de behoudende vleugel in de GKV hoort (ND van 8 november 2005). In het ND van 26 november 2005 was het opnieuw raak. Een broeder bezocht een studieavond in Dalfsen. Vroeger las hij *Reformanda*. 'Nu voelt hij zich thuis bij het blad *Nader Bekeken*, dat tot de behoudende vleugel kan worden gerekend.' Het stempel wordt nadrukkelijk gezet. *Nader Bekeken* is behoudend.

Ja!

Is ons blad behoudend? Dat is maar net hoe je de term 'behoudend' invult. Als regel heeft deze term een negatieve lading. Heet je vandaag de dag 'behoudend', dan heeft dat de negatieve bijklank van steriel conservatisme. Je hoort bij een uitstervend ras dat wanhopig vasthoudt aan vroeger. En dus achterop raakt, omdat de karavaan verder trekt. Dat tekent dan ook je gevecht. Het is per definitie een achterhoedegevecht.

Toch is 'behoudend' ook positief in te kleuren. En wel, wanneer je denkt vanuit wat de Bijbel zegt over het *bewaren* van wat je is toevertrouwd. Zoals Paulus Timoteüs daartoe oproept (1 Tim. 6:20). Daarbij denkt de apostel aan de leer van het evangelie, de goede woorden van het geloof, zoals we die in de kerk aan elkaar doorgeven. Die leer is als een kostbare schat. Het is tevens een bedreigde schat. Dwaalleer wil de goede leer krachteloos maken. Levensgevaarlijk! Alle reden dus om uiterst zuinig te zijn op deze schat. Er mag niets van verloren gaan. Vandaar dat Paulus er in een volgende brief nog eens bij Timoteüs op terugkomt: Bewaar het u toevertrouwde goede pand door de Heilige Geest, die in ons woont (2 Tim. 1:14).

Het goede pand bewaren door de Heilige Geest. Dat is niet eindeloos de overgeleverde leer in de bekende woorden repeteren. Daar heb je - met eerbied gezegd - de Heilige Geest niet voor nodig. Een dergelijk repeteren leidt slechts tot dode orthodoxie. De overgeleverde leer wil in levend geloof in eigen tijd en situatie beleden en beleefd zijn. Het gaat om veel meer dan alleen maar een nieuwe jas voor de oude leer. Maar om in nieuwe situaties de wezenlijke

inhoud van die leer vast te houden en in te brengen. Dat kan heel wat creativiteit vragen. Om recht te doen zowel aan de continuïteit als aan de actualiteit. Daar heb je als kerk wel degelijk de Heilige Geest voor nodig! Ook om aan een volgende generatie door te geven waarom het nu van oudsher in de christelijke leer gedraaid heeft en draait. Zodat ook die nieuwe generatie daarmee straks in eigen setting aan de slag kan.

Wil *Nader Bekeken* op deze manier behoudend zijn? Ja! Waarmee het gevaar van dreigend conservatisme niet ontkend is. Ik zeg niet dat wij als blad en schrijvers in dit blad altijd de hoge standaard bereiken zoals Paulus die aan Timoteüs voorschrijft. Het is wel onze opzet. Waarbij we bidden om de genade van de Heilige Geest. Wij willen zuinig zijn op de leer zoals die ons is overgeleverd. En zoals we die belijden in onze gereformeerde belijdenisgeschriften. Dan besef je dat je niet eindeloos de antwoorden van gisteren kunt geven op de vragen van vandaag. Het aloude gereformeerde belijden wil in onze tijd toegepast en doordacht worden in levende geloofsgehoorzaamheid. Om hier en nu met en voor de Here te leven. Zoals je de schat van de goede leer ook moet verdedigen tegenover de eigensoortige aanvallen daarop in onze tijd. Het is niet best wanneer je niet in die zin 'behoudend' bent. Dit behouden is opdracht van de Schrift.

Nee!

Is *Nader Bekeken* behoudend? Ja dus. Maar tegelijk: nee! Tenminste, wanneer je bij 'behoudend' denkt aan behoudzuchtig. Waarbij je alleen maar terugkijkt. En niet echt openstaat voor iets nieuws.

Zo kijkt menigeen binnen de GKV tegen ons aan. Je hoort bij de 'behoudende groep', nietwaar? Alsof in de kerk denken in groepen al niet erg genoeg is, wordt daaraan ook nog eens het label 'behoudend' gehangen. En niet in gunstige zin. Alsof je als blad in het verleden blijft hangen. En op alle nieuwe vragen - ook alle nieuwe theologische vragen - alleen maar komt aandragen met de antwoorden van vroeger.

Nu is het een feit, in het kerkelijk gesprek over allerlei nieuwe vragen willen we in ons blad ook graag naar stemmen uit het verleden luisteren. Niet alsof die stemmen het beslissende woord ook voor vandaag hebben gesproken. Wat in het verleden actuele gehoorzaamheid aan de Here was, kan in de situatie van vandaag te zeer gedateerd zijn. Bovendien, alle menselijke stemmen en tradities zijn onderworpen aan de norm van Gods Woord. Het is oerbijbels, om met art. 7 NGB te belijden dat je geen geschriften van mensen, hoe heilig ze ook waren, op één lijn mag stellen met de goddelijke Schriften. Mensen zijn maar ménsen, ijdel dan de ijdelheid zelf. Terwijl alleen Gods Woord absolute waarheid is.

Toch betekent dat niet dat je niet zou moeten luisteren naar wat de Here door zijn Geest in het verleden aan wijsheid gaf. Zonder dat je gaat canoniseren, of iets dergelijks. Maar wel in het besef, dat jij niet de eerste bent die nadenkt over het Woord van God (1 Kor. 14:36). Onder Gods zegen mocht de kerk in de loop van de eeuwen verder komen in het verstaan van Gods Woord. Het wil erkend zijn als een geschenk van Gods Geest, in christelijke dankbaarheid en bescheidenheid. Je laat het tot je schade liggen, wanneer je denkt dat jij alles van voren af aan moet ontdekken en doordenken.

Dat is in ons blad geen nieuw geluid. Ik heb het eerste nummer van ons blad voor u opgezocht, het 'Ter Introductie' van J. Kamphuis. Daarin schrijft hij o.a.: 'Tegelijk moet erkend worden, dat

er in ons gereformeerde leven veel aan het schuiven en verschuiven is. Ook dat er veel nieuwe ideeën worden gelanceerd. Op zichzelf is dat alleen maar toe te juichen. Maar dan mag ook de vraag naar valide onderbouwing worden gesteld. Want nieuwe kretten slaken kàn verraden dat er een gebrek aan diepgang is. Een gebrek ook aan respect van wat er in het verleden onder ons is gegroeid en wat als een rijk geschenk is ervaren. Een capitulatie voor moderne en modieuze trends is even gevaarlijk als een zich ingraven in gevestigde posities. De modieuze exclamatie laat het hart niet minder leeg dan star conservatisme. ... Aan het vluchtig experiment gaat de kerk te gronde. Maar daartegenover helpt het niet de verworvenheden van vorige tijden te conserveren. Behoudzucht-als-levenshouding doet ons verkrampen en we missen eerder dan we denken de vrijheid die voorheen bron van vreugde en van kracht was. Het vluchtige experiment wordt niet afgevoerd door een al te haastig antwoord' (NB van januari 1994).

Nu laat zich de reactie voorstellen: akkoord, dat is en was de *intentie* van *Nader Bekeken*. Maar in de *praktijk*

proef je toch een stuk conservatisme. En dat heeft de buitenstaander meestal eerder in de gaten dan dat jij dat zelf hebt, al je goede bedoelingen ten spijt. De eerlijkheid gebiedt te erkennen: dat kan. Het kan gebrek aan souplesse zijn. Er kan ook een angstmechanisme in het spel zijn. Wat nieuw is, kan een zekere angst oproepen. Die je probeert te bezweren door krampachtig aan het oude vast te houden. Voor jezelf kun je die angst heel vroom verhullen. Waarbij ongemerkt de behoudzucht je te pakken heeft, ook al *wil* je niet behoudzuchtig zijn.

Meent iemand dat dit inderdaad het geval is, zet ook dan ons blad niet weg met het etiket 'behoudend' in negatieve zin. Reken ons af op onze intentie en spreek ons daarop aan. En dan graag concreet. Het overtuigt niet echt om vol verwijt te spreken over wat in de kolommen van ons blad geschreven zou worden, zonder dat je van de inhoud van ons blad hebt kennis genomen. Tegen een dergelijke negatieve beeldvorming is ook geen verweer mogelijk. Laat *Nader Bekeken* ook nader bekeken worden!

W O O R D E N W E R E L D

Nader Bekeken

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD. VERSCHIJNT MAANDELIJKS JAARGANG I JANUARI '94

Ter Introductie

De stichting 'Woord en wereld' geeft al een aantal jaren een brochure-reeks uit, indien mogelijk vier brochures per jaar. Een bepaald onderwerp met actualiteitswaarde wordt in zo'n brochure breder besproken dan mogelijk is in een weekblad of dagblad-artikel. De serie is indertijd gestart als een bijdrage aan de ontwikkeling van het gereformeerde leven. Ook uit zorg voor bepaalde elementen binnen de actuele ontwikkelingen.

Naast de brochure-serie zijn twee boeken uitgegeven onder de titel *Nader Bekeken*. Ze gaven een pers-selectie over een periode van telkens één jaar. Daaraan werd korter of langer commentaar verbonden. De laatste *Nader Bekeken* bestrijkt de periode van 1989/1990. Er is in beide pers-selecties veel energie geïnvesteerd!

Er moest heel wat gelezen, geselecteerd, gecoördineerd en bekomentarieerd worden vóór het boek kon worden verzonden! Maar het werk was de moeite waard. Heel wat artikelen werden op die manier gered van de vergetelheid. Ze bleven het waard, makkelijk te kunnen worden nagelopen. Ook vanwege de onderwerpen die erin werden aangesneden. De redactie schreef in het Ter Inleiding van de laatste *Nader Bekeken*:

"Wat voor zin heeft een boek dat verschijnt nadat meer dan een jaar verstreken is sinds de periode die in het boek bestreken wordt? Die zin ligt in de waarde van het geschrevene zelf. In welke zin dan ook. Het is onze bedoeling te registreren hoe er in dat jaar werd gedacht en gedaan, gebouwd en gebroken op het gebied van kerk en religie, ten aanzien van geestelijke trends in de maatschappij en in de politiek. We kozen wat ons belangrijk leek om de geest van de tijd te kennen en om te zien welke trends er zijn. Niet alleen de hete actualiteit is actueel!"

We sluiten ons daarbij van harte aan. De gedachte rijpte zelfs, of het niet mogelijk en profijtelijk zou zijn de lijn van *Nader Bekeken* nog verder door te trekken. Als we 'nader bekijken' wat er in de dagbladen en in de wekelijkse journalistiek aan de orde is

J. Kamphuis

Maandschrift in plaats van jaarboek

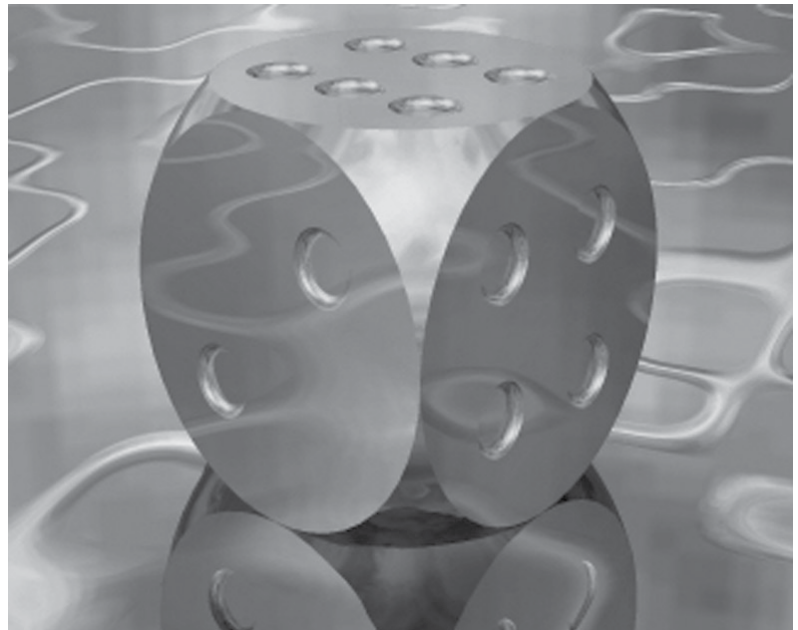
Geest en teerling

Het Congres over de Geestesgaven te Ede is achter de rug. Onder de bezoekers ontbraken er twee. Publiek meldde prof. dr. J.W. Maris en drs. C.J. Haak zich af in een gemeenschappelijk artikel (ND van 24 november 2005). Het opschrift erboven liegt er niet om: 'De teerling is geworpen. Congres over de gaven van de Geest is alleen voor gelijkgezinden.' Het zal je maar gezegd worden!

Verlegen?

Het Congres in Ede over de gaven van de Geest had als thema 'Tussen verlangen en verlegenheid'. Over die verlegenheid hebben Maris/Haak zo hun eigen gedachten. Het thema 'suggereert ten onrechte dat er nog verlegenheid zou bestaan over het wel of niet verdergaan op het spoor van de zogenaamde charismatische vernieuwing. De verlegenheid is er alleen over het hóé er ruimte gegeven moet worden aan álle Geestesgaven, ook tongentaal en gebedsgenezing' (ND van 24 november 2005). Aardig trouwens hoe het ND achteloos universitair docent Haak tot hoogleraar promoveerde: 'Hoogleraren blijven weg bij CV/Koers-dag.' Ach, je kunt ook beter iemand opwaarderen dan het badinerend hebben over 'twee van de beste jongens uit de klas die niet mee wilden doen aan een symposium over de Geest omdat alles toch al vaststond' (W.P. van der Aa in ND van 5 december 2005).

Bovendien sloegen Maris/Haak de spijker op de kop. Er werd op het Congres te Ede één kant uitgekeken. De vraag óf de Geest nog steeds bijzondere gaven geeft zoals in de tijd van het Nieuwe Testament, bleek helemaal geen vraag meer. Het bevestigende antwoord op die vraag was uitgangspunt. Dr. J. Hoek was daarover helder, zowel in CV/Koers als in het ND (zie de Kroniek in NB van december 2005). De sprekers op het congres waren allen uit dezelfde hoek gerekruteerd. Principieel was de keus gemaakt. Inderdaad, wat heb je er met jouw kritische vragen nog te zoeken? Wat moet je er met vragen die dóórvragen? Ik citeer weer Maris/Haak:

'Vragen naar de motieven die de Reformatie had om zich te verzetten tegen de charismatische en spiritualistische trek in de doperse beweging worden evenmin gesteld. Ook de vele aanleidingen die er zijn geweest om te vragen naar de bron van de "charismatische" inspiratie zullen niet ter sprake komen. Zou het soms ook over een "andere geest" kunnen gaan of over een ander evangelie (zie 2 Kor. 11:4)? De gave van het onderscheiden van de geesten kon wel eens de gave zijn die de hoogste urgentie heeft.'

Bij deze vragen sluit ik mij van harte aan. Ook bij de onderliggende verontusting die erin doorklinkt. Is het charismatische streven nu echt uit de Geest van Christus? Alleen snap ik niet helemaal waarom Maris/Haak hun artikel presenteren als *aanvulling* op de analyse van Koert van Bekkum in het ND van 23 november 2005. Van Bekkum schreef ter inleiding op het Congres in Ede. Hij ziet de tweedeling dopers tegenover gereformeerd nog wel een rol spelen in de discussie. Maar de zaak ligt naar zijn mening complexer. Mensen als C. van der Kooi en J. Veenhof weten het charismatische in te kaderen in het gereformeerde. Hier ervaar ik de bijdrage

van Maris/Haak eerder als een correctie dan als een aanvulling.

Maris/Haak stellen ernstige vragen. Een andere geest, een ander evangelie? Hier blijkt de eenheid in geloof in geding. Graag zet ik een dikke streep onder de wens van Maris/Haak: beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

Lauw

Door omstandigheden wordt deze Kroniek vroeg in december geschreven. Het kan zijn dat de discussie naar aanleiding van het artikel van Maris en Haak alsnog op gang is gekomen. Maar tot nu toe zijn de reacties lauw. J. Hoek ontkent dat het Congres in Ede bedoeld was om een bepaald standpunt door te drukken. Al erkent hij: 'Het was evenwichtiger geweest als er ook andere sprekers waren uitgenodigd. Maar ik ben niet betrokken geweest bij de organisatie' (ND van 24 november 2005).

Ronald Westerbeek, hoofdredacteur van CV/Koers, gaf als reactie het jammer te vinden dat Maris/Haak voor de polarisatie kozen via een ingezonden in de krant. 'Wat mij betreft vergroten zij de tegenstellingen ten onrechte uit - alsof alleen zij nog op de gereformeerde lijn zitten. Maar dat zitten alle sprekers op

Ronald Westerbeek

dit congres. Het is een gereformeerd congres' (*RD* van 24 november 2005).

Nu kun je dat laatste wel stellen. Maar geef daarvoor dan wel argumenten. En blijf niet staan bij het verwijt van 'polarisatie'. Dat verwijt tref ik - in gematigder vorm - ook aan bij ds. R. Telgenhof, gereformeerd predikant te Oegstgeest, één van de sprekers op de congresdag. Door weg te blijven 'hoor je elkaar niet aan en ga je een mogelijk gesprek uit de weg. En dat geeft zo maar verdere verwijdering van elkaar' (*ND* van 30 november 2005). In de discussies worden volgens Telgenhof oude dilemma's opgeworpen. Maar bij nader inzien hoeft het helemaal niet om onoverkomelijke bezwaren te gaan. Telgenhof krijgt uit de Bijbel de indruk dat de Geest meer doet dan alleen maar het bijbrengen van een feitelijke overtuiging (wat trouwens niemand in gereformeerde kring beweert). Hij pleit voor een gesprek in gereformeerde kring om te komen tot een goede en evenwichtige leer over de Heilige Geest. Heel stichtelijk allemaal. Alleen wordt het punt van Maris/Haak gepasseerd. Namelijk dat voor de congresgangers en -sprekers te Ede het gesprek in feite voorbij is. Want wat er ook te bepraten valt, uitgangspunt is dat de Geest vandaag nog steeds al zijn bijzondere gaven uitdeelt. Dat is ook het uitgangspunt van collega Telgenhof. Zonder goede onderbouwing. Wat koop ik voor zijn indruk vanuit de Bijbel en zijn verwijzing naar 1 Korintiërs 12 tot 14? Daarmee is de zaak nog niet beslist.

Uit het verslag in het *RD* (van 25 november 2005) begrijp ik, dat ook prof. dr. M.J. Paul bij de opening van de congresdag op Maris/Haak gereageerd heeft. 'We hadden ook voor een andere opzet kunnen kiezen.' Maar er was 'bewust voor deze invalshoek gekozen. Omdat we in veel kerken verlegenheid proeven als het gaat over de gaven van de Geest. En misschien kunnen we elkaar vandaag wat verder helpen.' Ook hier alleen een streep onder de eigen visie. En geen inhoudelijke weerlegging van de ingebrachte kritiek.

Alleen in het *RD* kwam er enig vuur in het debat. Overigens niet naar aanleiding van het stuk van Maris/Haak. Maar naar aanleiding van een redactioneel commentaar (in *RD* van 26 november 2005). Daarin werd - vanwege het 'ministry-gebed' tijdens het congres te Ede - de vraag opgeworpen, of dit nu de bevrijding was van het keurslijf van de kerkhervormers, dat eeuwenlang de adem van de Geest afknelde. Dr. J. Hoek reageert (*RD* van 30 november 2005) met enige scherpte op wat hij ervaart als een suggestieve vraag. De opmerking in het *RD*-commentaar, dat geestelijke dorheid allereerst vraagt om het werk van de Geest in het hart, stemt Hoek toe. Alleen, dat hoort bij de binnenste cirkel van het werk van de Geest, met als vrucht de levensheiliging. De buitenste cirkel bestaat uit de gaven van de Geest als nadere invulling van en toerusting tot deze heiliging. Voor Hoek is het *RD*-commentaar 'een voorbeeld van hoe het níet moet in de omgang met elkaar'. Maar was het niet dr. Hoek zelf, die als remedie voor geestelijke lauwheid wees op de bijzondere gaven van de Geest? Zo raar was het commentaar in het *RD* nu ook weer niet...

Maar over het geheel genomen is de discussie voor mijn gevoel lauw gebleven. Dat bevreemdt. De vraag, of hier een andere geest werkt of een ander evangelie aan de orde is, kan niet zomaar gepasseerd worden. Hier staat de gereformeerde gezindte als geheel voor een keerpunt.

Eng

Hoezeer hier een keerpunt bereikt is, blijkt uit de verslagen van de congresdag in Ede (zie *ND* en *RD* van 25 november 2005). Gezien de lengte van deze Kroniek beperk ik mij tot één onderdeel. En wel tot het experiment waarbij ds. G.J. Brien twee mensen uitnodigde om naar voren te komen. 'Voor jullie zit het spannendste gedeelte er nu op. Jullie hoeven nu alleen nog maar te ontvangen. Er zal verder niets engs gebeuren.' Na een kort gebed was de zaal stil om te luisteren naar God, 'zoals Jezus dat ook deed'. Daarna konden mensen een woord, een bijbeltekst, een lied doorgeven dat hun in die tijd in gedachten was gekomen voor dit tweetal of één van beiden - 'dit is de gave van de profetie'.

Mag ik dit over heel de linie eng vinden? Ik zal niet ontkennen dat de Heilige Geest bepaalde bijbelwoorden en dergelijke te binnen kan brengen. Wat wel genoemd wordt de 'indachtig makende genade'. Maar sinds wanneer werkt de Geest op (gebeds)bestelling? Waar is hier het heilig ontzag voor de vrijmacht van de Geest? Die ons niet oproept om goed naar onszelf te luisteren, maar om naar het Wóórd te luisteren. Via luisteren naar jezelf zou de Heilige Geest je tot profeet maken? Ik geloof er helemaal niets van. Trouwens, waar is hier de kritische norm? De gave van de profetie hoort thuis in de toetsende gemeente, door de leiders van de gemeente, zei ds. Brien. Was hier dan de gemeente bijeen, met het Woord als maatstaf? Ik ben hiervan erg geschrokken.

Daarom eindig ik deze Kroniek met de ingezonden brief van dr. C.A. van der Sluijs in het *RD* van 30 november 2005: "Er zal verder niets engs gebeuren", luidde de kop boven het verslag (*RD* 25-11) van de studiedag in Ede over de Geestesgaven. Inderdaad, het was allemaal al eng genoeg! En erg genoeg.'

Afgesloten op 8 december 2005.

Uit de vruchten zekerheid?

Aanleiding

Misschien herinnert u zich nog dat ik indertijd in een Ingezonden in het Nederlands Dagblad nogal kritisch was over de vraag die ds. O. Bottenbley op de conferentie van de werkgroep 'Gods Geest werkt' te Zwolle zijn hoorders zo klemmend voorhield: 'Weet je dat de Geest van God in je woont?' Mijn bezwaar was vooral dat de spreker met die vraag de mensen te veel op zichzelf terugwierp en verzuimde te wijzen op Gods belofte, bij de doop aan ons zo heel persoonlijk bevestigd. Dat de Geest in ons woont, mogen wij weten uit wat de Heilige Geest bij de doopvont ons verzekert. De zekerheid dat Hij ook mij gegeven is, rust in wat de Geest zelf heeft beloofd.

Ds. Sieds de Jong reageerde daarop in een vriendelijk artikel (*ND* van 16 april 2005). Hij viel mij op verschillende punten bij, maar verweet mij tegelijk eenzijdigheid. De Schrift spreekt toch ook over de vrucht van de Geest en zegt toch ook dat die vrucht door ons *herkend* kan worden? Ik stem collega De Jong toe dat ik het een en ander liet liggen. Ik beperkte me tot wat uit het verslag van genoemde conferentie naar voren kwam. Ik vond het pastoraal nogal bedenkelijk.

Ik wil in dit Thema graag de gelegenheid aangrijpen om de zaak van het herkennen van het werk van de Geest in ons leven nader toe te lichten. Speelt dit herkennen een rol in ons zeker zijn dat Gods Geest in ons woont? Wat moeten wij aan met dat 'weten' waarover de apostel Johannes zo vaak spreekt in zijn eerste brief? Wordt bij hem het geloof in Gods belofte niet verdrongen door het bevinden dat wij gehoorzaam zijn (1 Joh. 3:24) en dat wij de broeders liefhebben (1 Joh. 3:14)?

De Heidelberger

Niet te ontkennen is dat onze belijdenis ons nadrukkelijk verwijst naar het werk van de Geest in ons leven. In antwoord 86 zegt de Heidelbergse Catechismus dat wij ook goede werken moeten doen 'om uit de vruchten zeker te zijn van ons geloof'. Er wordt hier duidelijk een link gelegd tussen de vrucht van de Geest in ons leven en het *zeker zijn*. Deze link heeft in de zeventiende eeuw een niet geringe rol gespeeld. Het was de tijd waarin men langzaam maar zeker zich verwijderde van het geloofsbegrip van Calvijn, de reformator die het persoonlijk zeker zijn van het heil zo stringent bond aan Gods beloften en dat zeker zijn kenmerkend voor het geloof vond. Ik herinner aan zijn beroemde omschrijving: 'Nu zal de juiste bepaling van het geloof voor ons vaststaan, indien wij zeggen, dat het is een vaste en zekere kennis van Gods welwillendheid jegens ons, welke gegrond op de waarheid van zijn genadige belofte in Christus, door de Heilige Geest aan ons verstand wordt geopenbaard en in ons hart wordt verzegeld' (*Institutie*, III,2,7).

Voor invloedrijke theologen als W. Teellinck en W. à Brakel is het persoonlijk zeker zijn niet meer inherent aan het geloof, maar vrucht van het geloof. Het behoort tot het 'welwezen' van het geloof. Een mens mag zomaar niet zich Gods belofte toe-eigenen. Want die beloften zijn voor de gelovigen. Je moet van het werk van de Geest bevindelijk kennis hebben, zijn vrucht moet er in je leven zijn, voordat je de hand mag leggen op wat de Here belooft.

Aan het eind van de achttiende eeuw leeft bij vele gereformeerden de vraag: voor wie zijn Gods beloften? Daarbij menen velen: ze gelden slechts de gelovigen. Zo wordt de blikrichting sterk gericht op eigen hart en leven. Aan de vrucht kent men de boom! Die vrucht

moet dan ook in ernstig zelfonderzoek gezocht worden. Daarbij wees men op wat de Heidelberger zegt: *uit de vruchten zijn wij zeker van ons geloof*.

Een klein zinnetje uit antwoord 86 HC ging al meer een beslissende rol spelen in het zeker zijn dat Gods heil ook mij gegeven is.

Toetssteen

De Heidelberger gaat duidelijk in het voetspoor van Calvijn, wanneer hij het geloof in antwoord 21 omschrijft als 'een stellig weten' en 'een vast vertrouwen'. Er is geen sprake van dat hij het persoonlijk zeker zijn van het heil tot het 'welwezen' van het geloof rekent. Wie gelooft, vertrouwt dat de vergeving en eeuwig heil hem persoonlijk ook door God geschonken zijn. Evenzeer weet de gelovige dat de Heilige Geest ook hem gegeven is (antw. 53).

Het zeker zijn waarover in antwoord 86 gesproken wordt, kan dan ook niet een zekerheid zijn die *ons delen in het heil* betreft. Wie het zinnetje uit dit antwoord een plaats geeft op de weg naar de vrijmoedigheid om de hand te mogen leggen op Gods beloften (zo Teellinck en À Brakel), miskent dat ons leerboek hier iets heel anders bedoelt. De Catechismus zegt namelijk niet dat wij uit de vruchten van ons *kindschap* of *het wonen van de Geest in ons* zeker zijn, maar van *ons geloof*. Dat betekent: hier is niet de zekerheid omtrent het heil en ons deelhebben aan dit heil aan de orde, maar het zeker zijn dat wij waarlijk geloven. Ik denk dat het Kort Begrip heel goed de bedoeling van de Catechismus weergeeft, wanneer het in antwoord 65 zegt: 'Verder zijn de goede werken vruchten van mijn geloof en zo verzekeren ze mij van *de echtheid* van mijn geloof.'

Om die echtheid van ons geloof gaat het in antwoord 86. C. Trimp spreekt in dit verband over 'de vitaliteit' en 'de deugdelijkheid' van het geloof.¹ Er zijn momenten waarop een kind van God naar zichzelf moet kijken en de vraag moet stellen: is mijn geloof echt, beant-

woordt mijn geloof aan wat de Schrift daarover zegt? Dat moment is er zeker, wanneer de avondmaalstafel in zicht komt. Wij mogen nooit vergeten dat Christus het avondmaal voor 'zijn gelovigen' heeft verordend.²

In dit onderzoek mogen de goede werken als vruchten ons helpen. Geloof is namelijk altijd een geloof dat door de liefde *werkt* (Gal. 5:6). Het uit zich in goede werken. Het heeft altijd die werken bij zich. Vandaar dat Jakobus zegt dat een geloof zonder werken *dóód* is (Jak. 2:26). Hoezeer geloof en goede werken onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, horen wij wanneer Paulus spreekt over 'het werk van uw geloof' (1 Tess. 1:3).

Dat ons geloof echt is en deugdelijk, blijkt uit wat er in ons hart en leven gevonden wordt. Wanneer de Heidelberger in antwoord 64 zegt: '... het kan niet anders, of ieder die door waar geloof in Christus ingeplant is, brengt vruchten van dankbaarheid voort', impliceert dit dat die vruchten ons ook laten zien dat wij de band met de Heiland kennen en ons geloof 'waar geloof' (vgl. vraag 21) is.

De zekerheid dat wij *delen* in het heil, vloeit voort uit het gelovig aannemen van wat de Here ons toezegt. Dat wij dit laatste ook werkelijk *doen*, blijkt uit wat wij ontdekken in ons hart en leven: dat ons geloof vrucht van de Geest draagt, dat er werkelijk vertrouwen is en de bereidheid om voor Christus te leven, dat wij kennen wat artikel 29 NGB zegt over de kenmerken van de christenen.

Bevestiging

De vrucht van de Geest in ons leven is echter niet alleen toetssteen voor de echtheid van ons geloof, zij mag ons geloof in Gods beloften ook *bevestigen*. Het is met name Calvijn die daarop gewezen heeft. Bij hem krijgt de vrucht van de Geest een duidelijke geloofbevestigende functie. Wel gaat het dan bij de reformator altijd om geloof dat reeds rust in Gods beloften. *Dit* geloof mag ervaren dat de Here zijn beloften volvoert en dat Hij niet vergeefs spreekt. Er is het getuigenis van het evangelie dat wij kinderen van God zijn en dat zijn Geest in ons woont. Maar er is ook het getuigenis van de vrucht van het evangelie in ons leven! Het vertrouwen dat wij reeds hebben, mag *versterkt en bevestigd* worden doordat wij ontwaren hoe

de Here zijn Woord aan ons waarmaakt.

Calvijn schrijft: 'Dit is de overeenstemming, dat de heiligen, wanneer het gaat over het *grondvesten* en *vaststellen* van hun zaligheid, *zonder te letten op de werken*, alleen op Gods goedheid de ogen richten. ... Wanneer het geweten *zo gegrondvest, opgericht en bevestigd is*, wordt het *ook* bevestigd door het beschouwen van de werken, inzoverre als zij getuigenissen zijn, dat God in ons woont en regeert' (*Institutie*, III,4,18).

De fout van mannen als Teellinck en À Brakel was dat zij de mensen lieten *beginnen* met 'de werken', met het opmerken van de vrucht van de Geest, om zo te komen tot vrijmoedigheid om zich Gods beloften toe te eigenen. Calvijn wil die weg niet op. Het vertrouwen op 'de werken' heeft geen plaats, zo benadrukt hij, 'tenzij u eerst het ganse vertrouwen op de barmhartigheid van God gesteld hebt ...'

Zekerheid krijgen wij door gelovig aan te nemen wat de Here ons belooft. Deze zekerheid die onlosmakelijk met het geloof verbonden is, mag bevestiging vinden, wanneer wij de vrucht van de Geest in ons hart en leven ontdekken, en ervaren hoezeer de Here doet wat Hij belooft. Er is een 'bevinden' dat leidt tot nog meer vertrouwen: 'God is ons een toevlucht en sterkte, ten zeerste *bevoonden* een hulp in benauwdheden. *Daarom*

zullen wij niet vrezen, al verplaatste zich de aarde ...' (Ps. 46:2).

Oorspronkelijke bedoeling

Het komt mij voor dat het Kort Begrip in antwoord 65 de eigenlijke bedoeling van de Heidelberger in antwoord 86 weergeeft: goede werken als vruchten van de Geest verzekeren ons van de *echtheid* van ons geloof. Het Kort Begrip (1609) wilde een eenvoudige bewerking van de Heidelbergse Catechismus zijn en werd als zodanig ook door de synode van Dordt (1618-1619) voor gebruik in de kerken vrijgegeven.³ In een van de oudste commentaren op de Heidelberger wordt bij antwoord 86 gezegd: 'En dat wij de rechtvaardigmaking in Christus verkregen hebben ... dat weten wij uit het geloof; en het geloof kennen wij aan zijn vruchten, namelijk aan de goede werken, de nieuwe gehoorzaamheid en de bekering.'⁴

Opvallend is dat juist deze oorspronkelijke bedoeling later nogal eens vergeten wordt. C. Vonk heeft in zijn catechismusverklaring alleen oog voor de *geloofsbevestigende* functie van de goede werken, zoals Calvijn daarover spreekt.⁵ Hetzelfde is het geval in de bekende

prekenbundel van M.J.C. Blok (sr): '... als wij uit Christus leven, gaat er ook iets bij ons gebeuren, er gaat iets kloppen, er gaat iets groeien en bloeien, er komen vruchten, en die vruchten gaan wij ook zelf zien en waarnemen, zoals onze belijdenis ergens zegt, met geestelijke blijdschap en heilige vermakings. Wij gaan ons verheugen over dat heerlijke verlossingswerk van God voor en in ons, en zo worden we getroost en des te meer in het geloof bevestigd en verzekerd.⁶

Het debat over het 'zelfonderzoek' dat in de jaren dertig van de vorige eeuw in gereformeerde kring werd gevoerd, heeft zijn sporen nagelaten. Het leidde ertoe dat het kijken naar je geloof door velen als dé manier werd gezien om de zekerheid van het geloof, die rust in Gods beloften, kwijt te raken. Mogelijk vinden wij hier de verklaring dat bij antwoord 86 alleen op de geloofsbevestigende functie van de vruchten van de Geest gewezen wordt. Terecht heeft C. Trimp naar aanleiding van antwoord 86 erop gewezen dat er ook een 'wettige zelfreflectie van het geloof' is.⁷ Wij mogen de oorspronkelijke bedoeling van dat zinnetje uit antwoord 86 niet vergeten. Van tijd tot tijd worden wij geroepen ons geloof te toetsen of het wel beantwoordt aan wat de Schrift daarover zegt. Het gevaar van 'dood geloof' blijft altijd bestaan!

1 Johannes

De tweërlei functie van de goede werken als vruchten van het geloof (toetssteen en bevestiging), zoals de Heidelberger en Calvijn daarover spreken, wortelt zeker ook in wat Johannes ons in zijn eerste brief verkondigt. De christenen aan wie hij schrijft, hadden te maken gehad met valse profeten die dwaalden in de leer van Christus en in hun visie op het christelijk leven.⁸ Zij waren daardoor in verwarring geraakt. De apostel brengt hen wat de christologie betreft, weer bij de les (vgl. 1 Joh. 2:22,23) en helpt hen ook ten aanzien van het christelijk leven (vgl. 1 Joh. 2:3-6). De dwaalleraars beweerden dat zij gemeenschap met God hadden, in Hem bleven en Hem kenden. Zo werd voor Johannes' eerste lezers de vraag brandend: hebben die zelfbewuste lieden gelijk? Zijn zij werkelijk wat zij beweren? Kun je met een liefdeloos leven toch God kennen en in Christus zijn? Hoe kom je aan de weet dat je gemeenschap

hebt met God en Hem in waarheid kent? Welk bewijs hebben wij daarvoor?

Het antwoord van de apostel is helemaal op de praktijk gericht. Het bewijs daarvoor is een *gehoorzame wandel*: 'En hieraan onderkennen wij, dat wij Hem kennen: indien wij zijn geboden bewaren' (1 Joh. 2:3, vgl. vers 6). Wat later noemt Johannes het 'doen van de rechtvaardigheid' als bewijs dat je uit God geboren bent en kind van God genoemd mag worden (1 Joh. 2:29). Nog weer later verkondigt Johannes dat het leven in de liefde bewijst dat wij ons op het goede spoor van het ware leven bevinden: 'Wij weten dat wij overgegaan zijn uit de dood in het leven, omdat wij de broeders liefhebben' (1 Joh. 3:14).

Hoezeer het letten op de vrucht van de Geest ons gerust mag stellen dat wij ons niet ten onrechte voor een oprecht gelovige houden, blijkt sterk wanneer Johannes schrijft: 'Hieraan zullen wij onderkennen, dat wij uit de waarheid zijn en voor Hem (God) ons hart overtuigen ...' (1 Joh. 3:19). Met het woordje 'hieraan' wijst de apostel terug op wat hij schreef over het 'liefhebben met de daad en in waarheid'. Uit de vrucht mogen wij zeker zijn van de echtheid van ons geloof. Ze mag ons vragend hart voor de Here tot rust brengen. Wie in waarheid liefheeft, mag zijn geweten kalmeren door te zien dat zijn geloof geen 'dood geloof' is, maar een werkzaam geloof.

Er is in 1 Johannes duidelijk sprake van tweeërlei *weten*. Er is een weten door geloof in het evangelie (vgl. 1 Joh. 2:29; 3:2; 5:15; 5:20). Er is ook een weten over de echtheid van ons geloof (vgl. 1 Joh. 3:14). Het eerste gaat voorop en is beslissend, zoals de apostel vooral in 5:10 verkondigt: 'Wie in de Zoon van God gelooft, heeft het getuigenis in zich ...' Het is de *gelovige* die mag ervaren dat het getuigenis van God een werkzame, vernieuwende kracht in hart en leven is!

Afsluitend

Ik schreef kritisch over de vraag van ds. Bottenbley, omdat ik vreesde dat de conferentiegangers zo te veel op de *ervaring* van het werk van de Heilige Geest werden teruggeworpen. Dat die vrees niet ongegrond was, blijkt uit wat Bottenbley erbij stelde: 'Op het moment waarop de Geest in je hart komt wonen, dan *zie* je dat het grote werk van de wedergeboorte plaatsvindt.'

Voor mijn besef laat je zo de mensen met 'de werken' beginnen, zoals Calvijn het noemde. Het is veelzeggend dat de kerk, wanneer jonge mensen belijdenis doen van het geloof, niet vraagt: 'Weet je dat de Geest van God in je woont?', maar: 'Geloof je Gods verbondsbelofte, waarvan je in de doop het teken en zegel ontvangen hebt?' De zekerheid dat de Geest in ons woont, rust in wat de Here ons *beloofd* heeft. Wanneer wij die belofte in geloof aannemen, mogen wij ook in ons hart en leven *zien* dat wij niet vergeefs op zijn belofte vertrouwen en dat de Here zijn Woord aan ons ook waarmaakt. En dat mag ons dan overtuigen van de echtheid van ons geloof en tegelijk ons ook sterken in het geloof!⁹

Noten:

- ¹ Vgl. C. Trimp, *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring*, Barneveld (1989), p. 134.
- ² De fijne aanduiding 'zijn gelovigen' is te vinden in de oorspronkelijke tekst van het grote avondmaalsformulier. Helaas is ze in de tekst in het Gereformeerd Kerkboek weggelaten.
- ³ Vgl. P. Biesterveld / T. Hoekstra, *Het Gereformeerde Kerkboek*, 1931, p. 270v.
- ⁴ J. van der Haar, *Zacharias Ursinus. Het Schatboek der verklaringen over de Heidelbergse Catechismus*, II, Dordrecht 1978, p. 228.
- ⁵ Vgl. C. Vonk, *De voorzeide leer*, (Schiedam) 1950, p. 459.
- ⁶ M.J.C. Blok, *Beleden beloften*, Groningen 1969, p. 295.
- ⁷ C. Trimp, *a.w.*, p. 151.
- ⁸ Vgl. L. Floor, 'De Godservaring in 1 Johannes', in: *Exget[h]isch. Feestbundel voor prof. dr. J van Bruggen*, Kampen (2001), p. 156. Pieter J. Lalleman, *1, 2 en 3 Johannes. Brieven van een kroongetuige*, Kampen (2005) merkt op: 'Het gebrek aan concrete naastenliefde bij de dwaalleraars moet veroorzaakt zijn doordat zij het aardse leven onvoldoende serieus namen, even weinig serieus als dat van Jezus' (p. 31). Dwaling in de christologie had bij zich dwaling in de ethiek!
- ⁹ De Dordtse Leerregels stellen nu eens de beloften voorop (DL V,10), dan weer de kenmerken die eigen zijn aan Gods kinderen (DL V, Veroordeling van de dwalingen 5). Hoe wij dit wisselend spreken moeten verstaan, behandelde ik in mijn *Met het oog op de gemeente. Populair-theologische bijdragen*, Kampen (1991), p. 17v. Voor DL I,12 (het opmerken van de vruchten van de uitverkiezing) zie mijn *In de school van Christus. Populair-theologische bijdragen*, Kampen (1995), p. 62v.

Voor stoelen en banken

Ik ben getrouwd. En ik zal dus nooit voor stoelen en banken preken. Weet u, daar ben ik wel eens bang voor. Ik heb ervan gedroomd. Dat ik met een preek onder de arm de kerkzaal binnenkom en... er is helemaal niemand!

Als student maakte ik het een keer mee. Een lege collegezaal. Alleen ik was er. Niet omdat ik zo'n brave student was. Maar ik had een functie. Ik moest er altijd zijn om de zaal op orde te brengen en de professor welkom te heten. Ik was een 'horoeroper'. Als het college begon, riep ik 'hora!' Kent u dat? De studenten snapten het altijd meteen, want zij gingen prompt staan. Ditmaal dus niet! Ik stond in de deuropening, ik zag de professor aan komen lopen, ik riep wat ik te roepen had, en de professor groette me vriendelijk. Hij ging de lege zaal binnen, en onverstoorbaar nam hij plaats achter de kathedraal. Ik ging naar mijn plaats en de les begon. Na zijn college verdween hij zonder ook maar iets van de afwezigheid van mijn medestudenten te zeggen.

En nu tref ik 's zondags soms een - in vergelijking met de morgendienst - opvallend dun bezette middagdienst. Dat voedt natuurlijk mijn angst. Zal ik ooit voor enkel stoelen en banken staan? Maar, ik ben dus getrouwd. En ik heb ontdekt dat ik dan niet bang hoeft te zijn voor een lege kerk!

Die dankbare ontdekking deed ik toen ik wat nadacht en nalas over de tweede kerkdienst. Die staat wat ter discussie. Althans, dat willen meerderen mij doen geloven. Menige kerkenraad - en ook menig andere kerkelijke vergadering - praat

erover. En tot dusver dacht ik dat het ging over enkel de invulling van de tweede dienst. Die wordt immers al te zeer als een doublure van de morgendienst ervaren. Moet er niet meer onderscheid zijn? Moet de middagdienst niet een ouderwetse leerdienst zijn?

Daarover is gesproken op de laatstgehouden synoden. En op een van de synoden is opgemerkt dat we ons in deze bezinning niet moeten laten leiden door een teruglopende kerkgang. Die teruggang zal z'n eigen oorzaak hebben en dat laat zich moeilijk bestrijden met een alternatieve invulling van de dienst.

Zo werd het tot dusver gezegd. Maar ik hoor meer en meer om mij heen - tot op kerkelijke vergaderingen! - dat die tweede dienst als zodanig ter discussie staat. De tweemaalige kerkgang - zoals die in de kerkorde staat geregeld - is kennelijk geen vanzelfsprekendheid meer. Met klem wordt wel gezegd dat het hier niet hoeft te gaan om onverschilligheid. Maar - zegt men - is zo'n tweede kerkdienst nog wel van deze tijd. Is het niet méér passend om de morgendienst te verbreden. Een langere dienst, met meer activiteiten, meer aandacht voor doelgroepen en meer beleving. En dan na die dienst gezamenlijk koffiedrinken of zelfs een maaltijd houden. Dan is een middagdienst overbodig en kunnen we de zondag ook besteden aan de onderlinge gemeenschap, het gezin en de familie.

De opmerking dat de tweede kerkdienst niet van deze tijd is, prikkelde mij om het eens na te kijken. Van welke tijd is die tweede

kerkdienst? Je zou minstens verwachten dat de tweede dienst iets was voor de tijd waarin onze kerkorde is opgesteld. De tijd van na de Reformatie in de zestiende eeuw. En wat blijkt? Die tweede dienst was toen niet vanzelfsprekend. Op sommige plaatsen - zo werd door een synode gemeld - komen er weinig, op andere zelfs helemaal niemand. Soms liet zelfs de dominee het afweten. Waarom? Het volk was maar moeilijk van 'hun werk of spelen' af te houden... Ook was er tegenwerking (van de kant van de remonstranten) als het gaat om de catechismusprediking. En, er waren te weinig prekers.

De synode nam ferme besluiten. De predikanten werden opgeroepen - en gemaand! - om trouw in de middagdienst voor te gaan, om dan '... geregeld korte en ook voor de eenvoudigen bevattelijke catechismus-predikaties te houden'. En uitdrukkelijk werd uitgesproken, dat de middagdiensten om het kleine getal niet mochten worden nagelaten. Al moesten de dominees ook voor weinig hoorders, ja soms alleen voor hun eigen gezinnen preken...

Ik las deze besluiten van de synode voor aan mijn vrouw. En, mijn angst is weggenomen. Ze beloofde me trouw de middagdienst te bezoeken! Maar, zei ze er achteraan: dat had ik al eens beloofd!

G. Zomer

De 'Grote Moeder' bij Chagall

Afb. 1: Chagall, Moederschap (1913). Olieverf op doek 194 x 114,9 cm. Stedelijk Museum, Amsterdam

Het Stedelijk Museum in Amsterdam bezit een Chagall met het zeldzame thema *Moederschap* (afb. 1). Boven kleine huisjes verheft zich een reusachtige vrouw tot in de wolken. Op haar rok zien we bloemmotieven, op haar schoot, in een ovale vorm, haar kind. Terwijl haar voeten boven de aarde zweven, verbindt haar gestalte zich met een bonte reeks kosmische verschijnselen.

Links van haar hoofd bevindt zich een groene maansikkel. Daarboven verschijnen twee piramiden in een rood licht dat de compositie beheerst. Rechts boven haar hoofd springt een dier door het luchtruim. Het heeft iets van een geit, maar zou bij Chagall ook een koe

kunnen voorstellen. Welk dier is bedoeld? Vanwege de associatie met Egypte (de piramiden) ligt het voor de hand het antwoord te zoeken in de mythologie van die cultuur. In de religieuze voorstellingswereld van het oude Egypte komen enkele goddelijke koeien voor. De *Hathor*-koe bijvoorbeeld, die alles beheerst wat groeit en bloeit, maar ook de *Methyer*-koe, die de zonnegod baarde.¹ De eerste koe past bij het vegetatieve groen van Chagalls maan - een groen dat afstraalt op de reuzenvrouw - terwijl de tweede koe bij Chagalls zonneshijf past. Deze schijf tekent zich rechts af, onder het springende dier in de lucht. Hij is beter te onderscheiden op een voorstudie (afb. 2).

Man en vrouw, zon en maan

Op deze tekening (afb. 2) komt ook duidelijker uit hoe het hoofd van de vrouw in tweeën gedeeld is. Aan de kant van de maan is haar gelaat vrouwelijk, aan de kant van de zon mannelijk (de zwarte baard is op het schilderij rood).

Het lijkt geen twijfel dat Chagall zich hier opnieuw bezighoudt met de vraag *Waar komen wij vandaan?* Net als in het eerder besproken schilderij *Hom-*

Afb. 2: Chagall, detail van een voorstudie voor het schilderij *Moederschap* (zie afb. 1). Tekening in inkt en zwart krijt. Privé-collectie.

Afb. 3: *Theophilus*. Schweighardt, Ergon et Parergon (detail van een houtsnede³), 1618.

*mage à Apollinaire*² antwoordt hij vanuit een androgyn visie: de kosmische vrouw heeft een mannelijke kant.

Waar komen wij vandaan?

Chagalls visioen is uitzonderlijk. Pas na veel spuurwerk vond een onderzoeker in de westerse traditie een verwante voorstelling. Hij stuitte op een houtsnede uit de kring van de rozenkruisers (afb. 3). Op deze prent staat eveneens een vrouwelijke symboolfiguur centraal. Zij bevindt zich op een zuil tussen zon en maan. Voor haar schoot houdt ze een eivorm, met een embryonaal kind erin. De lijnen die er vanuit zon en maan naartoe lopen, getuigen van de magische opvatting dat leven gewekt wordt door kosmische krachten.

De boodschap van Chagalls *Moederschap* ligt in hetzelfde vlak. Maar ze draagt een nieuw element in zich. Chagall schildert in plaats van een embryo een volgroeid mannelijk kind, met open ogen (afb.1). Tussen twee stapels wolkes zien we het ventje - in een staande houding - zweven. Dit zweven in de ruimte lijkt het mensenkind te 'verheffen' tot dezelfde rang als de andere kos-

mische verschijnselen: de eeuwige koe, de goddelijke zon, de heilige maan. In deze visie ligt de oorsprong van de mens verder terug dan de conceptie. Hier behoort de prenatale mens tot de sfeer van het oneindige. Bij zijn geboorte treedt hij de wereld van het eindige binnen.

'God met ons'

Het idee om een nog niet geboren maar wel volgroeid en handelend kind te tonen, ontleent Chagall aan een bekend type icoon,⁴ *Moeder Gods van het Teken* (afb. 4). Deze icoon verwijst naar het teken van Immanuël uit Jesaja 7:14. Jesaja voorzegt daar de geboorte van de Messias, in wie God mens zal worden om zijn volk te verlossen. Vandaar de naam van het kind: Immanuël, God met ons. De Maagd draagt op haar borst een medaillon met een afbeelding van de preëxistente (nog niet geboren) Verlosser.

Veralgemeinering van 'God met ons'

Chagall haalt dit eenmalige gebeuren uit zijn unieke context en past het toe op de mens in het algemeen en op de conceptie in het algemeen (afb. 1). De rode lucht is bij hem seksueel geladen, vol mannelijke potentie. Tegelijk

Afb. 4: Znamenije of Moeder Gods van het Teken. Russisch icoon, ca. 1220. Tretjakov Gallery, Moskou.

versterkt hij de sfeer van het mysterie. Op een hier niet afgebeelde voorstudie maakt de kosmische vrouw het zwijgbaar, de vinger aan de lippen.⁵ Op het schilderij (afb. 1) wijst zij met de ene hand naar het kind, met de andere naar de kant van de zon, de mannelijke sfeer. Zo verdwijnt de notie van de maagdelijke geboorte en verandert Maria in de

Grote Moeder. De reuzenvrouw ontpopt zich als de godin van de vruchtbaarheid, met wie de oudheid vertrouwd was.⁶ Het schilderij *Moederschap* roept het klimaat op van de oude natuurreligies. Maar de uitbreiding van het messiaanse motief ('God met ons') geeft er een nieuwe spits aan. Elke geboorte wordt hier een diep mystiek gebeuren: het neerdalen van een god op aarde.⁷

Noten:

¹ Hierop wijst Heinz Demisch in zijn opstel 'Mythische Motive bei Marc Chagall', in: *Symbolon. Jahrbuch für Symbolforschung*, Band 7, Basel-Stuttgart 1971, p. 148-150.

² Zie 'De val bij Chagall, in: *Nader Bekeken* jrg 12 no 6 (juni 2005), p. 175-177.

³ Integraal afgebeeld bij het opstel van Demisch (zie noot 1), p. 145.

⁴ In aansluiting aan Demisch beeldt ook Franz Meyer deze icoon af als no. 1 (na de afdeling *Classified Catalogue*) in: *Marc Chagall*, New York 1963.

⁵ Afb. in kleur in: *Marc Chagall. Oeuvres sur Papier*, Centre George Pompidou, Paris 1984, p. 54.

⁶ 'Deze vrouw is een vruchtbaarheidssymbool naar analogie van al de grote moedergodinnen in de culturen van de oudheid, waarvan vele met biseksuele kenmerken,' Franz Meyer (zie noot 4), p. 203.

⁷ Deze beweging correspondeert met het neerdalen van het kind in *Golgotha*. Zie 'De mens bij Chagall' in: *Nader Bekeken* jrg 12 no 7/8 (juli/augustus 2005), p. 209-211. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de neiging tot deïficatie al in de iconentraditie opgesloten ligt.

Vijftig jaar vooruit

Een stukje geschiedenis

Ruim vijftig jaar geleden begonnen de eerste gereformeerde scholen binnen de kring van de vrijgemaakte kerken. Al veel langer waren er in ons land 'Scholen met den Bijbel', waar op gereformeerde grondslag onderwijs gegeven werd. Een vrucht van de Vrijmaking (1944) was de hernieuwde overtuiging dat er een eenheid behoort te zijn in de opvoeding en het onderwijs dat kinderen krijgen in het gezin, in de kerk en op school. Op grond van deze triangelgedachte werd werk gemaakt van eigen scholen.

De leden van de vrijgemaakte kerken raakten er steeds sterker van overtuigd, dat het leven een eenheid vormt en dat je daar consequenties aan moet verbinden, ook op het punt van schoolkeuze. Die overtuiging leidde tot de oprichting van heel wat 'Verenigingen tot stichting en instandhouding van scholen voor onderwijs naar de leer van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland'. Een naam die niet 'lekker bekt', en daarom niet meer past bij de tijd van vandaag. Toch is het de moeite waard die naam nog eens een keer goed tot je

te laten doordringen. Die geeft namelijk precies aan wat die generatie voor ogen stond bij al hun inspanningen die ze zich getroostten.

Kenmerkend was, dat er een bredere betrokkenheid was dan alleen van ouders die een school voor hun eigen kinderen wensten. Veel kerkleden steunden de initiatieven, en ze voegden de daad bij het woord. Er zijn grote bedragen bij elkaar gebracht door kerkelijke collectes, financiële acties en individuele bijdragen. En heel wat mensen die een baan met zekerheid hadden bij een PC-school, zegden die op, om aan het werk te gaan op een gereformeerde school die naar de mens gesproken een heel onzekere toekomst had. Ze waren ervan

overtuigd dat ze de goede zaak dienden, en daar hadden ze heel wat voor over.

Kerk en school

Wanneer je kijkt naar de inhoud van het onderwijs, dan valt op dat er een sterke gerichtheid was op de eigen geloofsgemeenschap. Met elkaar waren we als broeders en zusters binnen dezelfde kerk aan het werk en dat leek voor de identiteit van de gereformeerde school eigenlijk wel voldoende. De triangelgedachte werd verwoord en onderschreven; uitgewerkte schoolplannen waren er verder nauwelijks. De visie voor de gereformeerde school was eigenlijk voldoende verwoord in die naam van de schoolvereniging: daarmee lag het doel duidelijk genoeg vast.

Het vak godsdienst, eventueel onderverdeeld in bijbelkennis, kerkgeschiedenis en geloofsleer, vormde (en vormt nog altijd!) een belangrijk vak binnen het gereformeerd onderwijs. Vooral daarin kwam de eigen identiteit tot uitdrukking. Voor andere vakken kwam het nauwelijks tot ontwikkeling van een eigen methode. Dat was ook niet nodig, want de methode is een middel dat geen sterke eigen kleur heeft. Die kleur wordt vooral gegeven door de leerkracht, en aangezien die tot de eigen kerkgemeenschap behoorde, zat dat wel goed.

Natuurlijk: die laatste zin gaat veel te

kort door de bocht. Er is veel werk gemaakt van de opleiding van gereformeerde leerkrachten. Van het prille begin met een opleidingsschool in Enschede kwam het tot eigen pedagogische academies (Groningen en Amersfoort), en nu bestaat die eigen opleiding nog steeds als PABO-afdeling binnen de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. Er is altijd veel werk gemaakt van de inhoudelijke ondersteuning van de mensen die het onderwijs dagelijks gestalte geven.

Toch is formeel de specifieke identiteit van de school jarenlang op een heel eenvoudige manier geborgd: er werken mensen aan de school die lid zijn van dezelfde kerken. En er worden leerlingen toegelaten die ook bij die kerken behoren; als dat niet het geval is, wordt in een toelatingsprocedure getoetst of er voldoende eenheid in denken is om te kunnen worden ingeschreven als leerling.

Gereformeerde Kerken

De term 'gereformeerd' verwijst in verband met het gereformeerd onderwijs naar de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Sinds een paar jaar herkennen we in de kerkelijke lijn ook de Christelijke Gereformeerde Kerken als achterban voor de gereformeerde scholen. Kenmerkend is voor deze kerken, dat

daar de Bijbel volledig wordt aanvaard als het Woord van God dat in al zijn delen doorslaggevende betekenis heeft voor heel ons leven. Daarbij functioneren de gereformeerde belijdenisgeschriften als samenvatting van de leer van de kerk der eeuwen. Dat wil zeggen: wij leven in onze kerkelijke samenleving anno Domini 2006 en we weten ons verbonden met alle voorgaande generaties. Van hen hebben wij getuigenissen en geloofsuitspraken meegekregen die we dankbaar meenemen, omdat we ervan overtuigd zijn dat daarin de leer van de Schriften onverkort wordt nagesproken. Over bepaalde centrale thema's van het christelijk geloof vinden we in bijvoorbeeld de drie formulieren van eenheid mooie, betrouwbare en troostrijke uitspraken.

Gereformeerde leer

Een belangrijk punt in onze christelijke leer is, dat we weet hebben van Gods scheppende werk, waardoor Hij hemel en aarde geschapen heeft en nog altijd onderhoudt. We erkennen dat de zonde in de wereld gekomen is en dat wij mensen daaraan schuldig staan. We weten ons verlost door het werk van Jezus Christus, Gods eigen Zoon. En we beseffen dat we volledig afhankelijk zijn van Gods genade, zoals Hij die toont in zijn verbond met ons. Hij vraagt van ons een leven in dankbaarheid, waarvoor de Tien Geboden een basis geven. Hij geeft ons deel aan al zijn schatten en verbindt vanaf de eerste dag van ons leven zijn Naam aan die van ons. De doop is daarvan het teken en zegel. In dat verbond wordt de lijn van de generaties zichtbaar gemaakt: ouders ontvangen van God een kind en mogen er zeker van zijn dat Hij ook met dit kind zijn verbond opricht. Voor de ouders betekent dit de opdracht om hun kind in die lijn op te voeden en te onderwijzen.

Dit onderwijs vullen ze thuis in, door de opvoeding van hun kind. Ze maken er ook werk van door een bewuste schoolkeuze te maken en hun kind toe te vertrouwen aan mensen die bij hun onderwijs en opvoedingswerk willen uitgaan van dezelfde principes.

De kern

Hiermee hebben we de kern te pakken van het gereformeerd onderwijs:

*Gereformeerd onderwijs ...**... is gebaseerd op Gods Woord:*

want het werken op school is onderworpen aan Gods Woord, gebonden aan de gereformeerde belijdenis en gericht op christelijke vorming en opvoeding;

... wordt ingevuld binnen de kaders van Gods verbond:

dat wil zeggen: in besef van verantwoordelijkheid voor ouders en opvoeders, op grond van Gods beloften voor hun verbondskinderen, die de doop als het teken en zegel van dat verbond hebben ontvangen;

... staat open voor kinderen van gelovige ouders:

die zijn zich bewust van de strekking van Gods verbond: belofte én eis, zij wensen een christelijk schoolklimaat en willen daaraan bijdragen, en zij onderschrijven de grondslag en doelstelling van de school van harte;

... wordt gegeven door gelovige en bewaarde mensen:

in onderlinge verbondenheid binnen de kerkgemeenschap, gevoed door een persoonlijke relatie met God, gedreven door bewogenheid voor kinderen, deskundig als professionals.

Niet veranderd

Er is in de kerkelijke kaart van Nederland behoorlijk wat veranderd in de jaren sinds halverwege de vorige eeuw. Ook de manier van spreken over de kerk is veranderd. Binnen de vrijgemaakte kerk komt meer (h)erkenning voor de positie van andere gereformeerde gelovigen die, om wat voor reden dan ook, lid zijn binnen een ander kerkverband. De eenheid op dat gebied wordt nadrukkelijk gezocht en nagestreefd; de praktijk leert echter dat die eenheid niet eenvoudig te verwezenlijken is.

Intussen hebben we wel een verantwoordelijkheid ten opzichte van elkaar, ook op het punt van het gereformeerd onderwijs. Zoeken naar mogelijkheden voor verruiming in toelating hoort daarbij. Tegelijk: vasthouden wat de kernwaarde is van ons onderwijs. Als we dat verliezen, komen we terecht in de situatie waarvoor Jezus ons waarschuwt wanneer Hij de gelovigen het zout der aarde noemt: 'Indien het zout zijn kracht verliest, waarmee zal het gezouten worden? Het deugt nergens meer toe dan om weggegooid te worden en door de mensen vertrapt te worden' (Mat. 4:13).

Norm en vorm

Binnen de kerkgemeenschap zal de waarde van eigen gereformeerd onderwijs onderkend moeten blijven. Daar wordt in een aantal gevallen té gemakkelijk mee omgegaan, in een schijnbare tegenstelling tussen identiteit en kwaliteit. ('Ik snap dat gereformeerd onderwijs best belangrijk is, maar ik zoek gewoon het beste voor mijn kind').

Tegelijk is de gereformeerde school prima in staat om de eigen identiteit te formuleren en te continueren. Het is denkbaar dat daarvoor een meer zelfstandige positie nuttig is. Dat zou zelfs kunnen leiden tot een andere structuur, waarin niet de vereniging met de leden, maar een stichting met een bestuur als Raad van Toezicht de identiteit bewaakt. Het valt wat mij betreft onder de vormen waarvoor je kunt kiezen, terwijl de norm niet ter discussie staat.

De norm voor goed gereformeerd onderwijs ligt naar mijn overtuiging verankerd in Gods Woord, nagesproken en uitgevoerd in de leer van de kerk, nader bepaald als de gereformeerde kerk.

Wegwijzers

Het speciale aan de onderwijssituatie is, dat daarin gewerkt wordt aan de ontwikkeling van kinderen in een cruciale fase van hun leven. Schoolgaande kinderen hebben de leeftijd van 4 tot ongeveer 18 jaar. Bij de ontwikkeling die ze in deze fase van hun leven doormaken, hebben ze stuur en support nodig. Ze hebben behoefte aan mensen met wie ze

zich kunnen identificeren.

Dit geeft een behoorlijk gewicht aan de persoon van de leerkracht. Hij is identificatiefiguur, hij is een wegwijzer. Daarom moet hij weten waar hij zelf de richting voor zijn eigen leven en handelen kan vinden. De school heeft via de personeelsleden een verbinding met de kerk: dáár krijgen zij wekelijks de voeding om levenskracht uit te putten. En het is niet om het even binnen welke kerkgemeenschap die leerkracht zich in z'n geloof laat voeden en opbouwen. We hebben het over de *gereformeerde leer*; we hebben het dus ook over de *gereformeerde kerk*.

Competent

De leerkracht op de gereformeerde school moet in zekere zin een duizendpoot zijn. Laten we eens wat kenmerken daarvoor op een rijtje zetten:

- Deskundig op het vakgebied: de leraar wiskunde moet zelf voldoende van de wiskunde weten, zodat hij boven de stof staat die hij moet behandelen en er op een soepele manier mee kan omgaan, om te kunnen inspelen op vragen van leerlingen.
- Didactisch vaardig: een belangrijke eigenschap van een goede leraar is dat hij moeilijke dingen makkelijk kan uitleggen, zodat leerlingen het begrijpen en snappen.
- Kindgericht: een leerkracht werkt dagelijks met kinderen; hij moet dus 'iets met kinderen hebben', denk aan dingen als interesse in hun leefwereld, geduld met hun onhebbeligheden,

Wegwijzer...

duidelijkheid in de eisen die hij aan hen stelt.

- Identiteitsdrager: de leerlingen moeten aan hem kunnen zien wat het betekent om christen te zijn. De leerkracht moet dat duidelijk maken door z'n woorden en z'n daden, in zijn hele omgang met de leerlingen.

Een kanttekening bij de opsomming van deze vier aspecten is dat er geen tegenstelling is tussen kwaliteit en identiteit. Je kunt die twee kenmerken terugvinden in eigenlijk elk van de vier aspecten.

Professionele ontwikkeling

Een goede leerkracht zal een gedegen opleiding moeten volgen. Dat begint met de PABO (gericht op het basisonderwijs) of de lerarenopleiding (gericht op het voortgezet onderwijs). Tussen het grote aanbod in opleidingen zitten verschillen, die bijvoorbeeld zichtbaar gemaakt worden in landelijke overzichten waarin de kwaliteit van de diverse hogescholen wordt beoordeeld en vergeleken. De afgelopen jaren komen hogescholen in Zwolle, Ede en Gouda er behoorlijk goed uit, onder meer met de PABO-opleidingen die je er kunt volgen. Dit zijn ook de scholen die het eerst in beeld komen wanneer je van plan bent voor de klas te gaan bij een gereformeerde basisschool. Er zijn belangrijke verschillen in benadering; een reformatische opleiding legt andere accenten dan een gereformeerde opleiding. Het is goed je van die verschillen bewust te zijn. Toch worden steeds meer mogelijkheden benut voor samenwerking, om maximaal van de diverse kwaliteiten te kunnen profiteren. Zo is er sinds enige tijd een gezamenlijke leerstoel voor Onderwijs en Identiteit.

Bij een sollicitatieprocedure probeer je als werkgever in het onderwijs (directie en schoolbestuur) natuurlijk goed in beeld te krijgen wat voor vlees je in de kuip hebt. Je bent immers op zoek naar een goed vakman, die tegelijk wil werken vanuit dezelfde overtuiging die ook jou als school drijft. Opleiding en kerklidmaatschap zijn daarvoor goede graadmeters, maar het is slechts een basis voor verder gesprek.

En met het benoemen van personeelsleden ben je er niet. Je zult de vin-

ger aan de pols moeten houden, in bijvoorbeeld functioneringsgesprekken. Daarin moet bekeken worden of de meester of juf er werkelijk in slaagt identificatiefiguur en wegwijzer te zijn op de manier die je in jouw school wilt zien. Als er dan punten van ontwikkeling blijken te zijn, moeten er goede afspraken gemaakt worden voor het gewenste ontwikkeltraject. De gereformeerde school is - net als alle andere scholen in Nederland - een professionele organisatie.

Toerusting

Docenten in het voortgezet onderwijs missen een gereformeerde of christelijke basis in hun opleiding. Zij beginnen aan een baan in het onderwijs met een goed gevulde rugzak aan vakkenennis, maar zij hebben zich niet gestructureerd beziggehouden met de uitgangspunten voor gereformeerd onderwijs. Dat kan een behoorlijke cultuurschok teweegbrengen. Of misschien ook wel niet: er wordt wellicht stilzwijgend van uitgegaan dat ze snappen hoe het werkt op een gereformeerde school. Als je dat een aantal jaren volhoudt, blijft er van de specifieke identiteit weinig meer over dan een kwetsbaar laagje vernis.

Daarom is het waardevol dat her en der gedacht wordt over een toerustingsmodule, die docenten in het voortgezet onderwijs kan helpen om een beter zicht te krijgen op de achtergronden van het gereformeerd onderwijs en de doorwerking daarvan naar de dagelijkse lespraktijk. Het zou heel mooi zijn, wanneer de ideeën verwezenlijkt zouden kunnen worden voor een zelf te ontwikkelen module, waarvoor studiepunten te krijgen zijn in de reguliere lerarenopleiding.

Delen is vermenigvuldigen

Het gereformeerd onderwijs is een aparte, erkende richting binnen het onderwijs in Nederland. Die positie geeft mogelijkheden en verplichtingen. De werkers in het onderwijs hebben elkaar veel te vertellen en ze kunnen veel van elkaar leren.

Het is van belang dat daarvoor ruimte (in dit verband betekent dat vooral: tijd) wordt ingeruimd binnen het totale takenpakket. Je mag niet ver-

wachten dat leerkrachten spontaan allerlei vormen van overleg hebben. Bovendien is het nodig er lijn in aan te brengen. Een belangrijke klus voor het management van de school! Dankzij de professionalisering, die ook in het onderwijs haar slag slaat, hebben we oog gekregen voor functioneringsgesprekken, ontwikkeltrajecten en vormen als intervisie. Dit zijn mogelijkheden bij uitstek om te werken aan versterking van de specifieke gereformeerde identiteit. Binnen een school bestaat vaak heel veel deskundigheid. Door de transfer daarvan te organiseren, kun je heel veel winst boeken. Waar kennis en ervaring worden gedeeld, worden ze vermenigvuldigd.

Inhoudelijk

Naast de persoon van de leerkracht is ook de inhoud van het programma van doorslaggevende betekenis voor de gereformeerde school. Ik noteer daarvoor de volgende punten:

- Het vak godsdienst is wezenlijk voor de specifieke eigenheid van de gereformeerde school. Het omvat de onderdelen bijbelkennis, kerkgeschiedenis en geloofsleer. Het eerste onderdeel komt op andere bijbelgetrouwe scholen waarschijnlijk ook wel aan de orde. De twee andere punten worden uiteraard ingevuld vanuit de eigen gereformeerde achtergrond. Hier is de geschiedenis en de leer van de kerk aan de orde. Het maakt dus wat uit, over welke kerk je het hebt!
- Bij alle vakken speelt in sterkere of mindere mate de gereformeerde basis van de school een rol bij de invulling ervan. Onderwijs gaat immers over de werkelijkheid om ons heen, de maatschappij waarin we leven, en de normen en waarden die we van belang vinden. Dat zijn geen neutrale gegevens: daarbij zijn je mensbeeld, je wereldbeeld en je ethische kader doorslaggevend. Het is niet de bedoeling een soort van nieuw vak te gaan invoeren, zoiets als Christelijke Ethische Vorming (CEV naast CKV: Culturele en Kunstzinnige Vorming). Maar dat gedachtegoed moet wel als een zuurdesem alle onderwijsactiviteiten, alle leergebieden, doortrekken.

Binnen het verband van gereformeerde scholen kan dat ook interschoollair gebeuren. Wat in de ene school al heel gewoon is, kan binnen een andere

school zorgen voor een sterke impuls voor verdere ontwikkeling. In het primair onderwijs speelt naast de PABO ook het pedagogisch centrum GPC daarin een belangrijke rol. De vier scholen voor voortgezet onderwijs opereren, in samenwerking met het GPC, in een coördinatiecentrum ter versterking van de specifieke identiteit, binnenkort onder de naam GRIP (het Gereformeerd IdentiteitsPlatform).

Werk aan de winkel!

Ik sluit af met een verlanglijstje.

Er wordt al jarenlang goed, gereformeerd onderwijs gegeven op heel veel scholen. Er moet gewerkt blijven worden aan de verdere ontwikkeling en versterking daarvan, wil het - naar de mens gesproken - ook over nog eens vijftig jaar nog steeds bestaan in ons land. Ik noemde de volgende punten van ontwikkeling:

- verdere beschrijving van wat we de

kern van gereformeerd onderwijs vinden;

- verdere ontwikkeling van een professionele cultuur binnen de scholen, waarin leerkrachten zichzelf en elkaar versterken als identiteitsdragers;
- ontwikkelen van een toerustingmodule, met name voor docenten in het voortgezet onderwijs;
- ontwikkelen van leerstofverrijking in de zin van het CEV-zuurdesem.

Geloof, zeker geloof in een van de meer behoudende gereformeerde kerken, wordt gemakkelijk verbonden aan termen als 'droog' en 'saai'. Nu kun je honderd keer zeggen dat het koesteren van zo'n beeld een misverstand is, maar eerlijk is eerlijk, wij staan als kerken niet bekend als echt vrolijke kerken. Ik denk dat dat ook de reden is waarom er zoveel verwacht wordt van nieuwe gezangen en opwekkingsliederen. Muziek en zingen hebben invloed op je. En als je dus vrolijke liederen zingt, dan word je vanzelf ook vrolijk.

Oude Testament

Vanuit het Oude Testament krijgen we de stellige indruk dat de Here God vrolijkheid zeker op prijs stelde. Denk alleen aan een verschijnsel als de reidans. Een heel fysieke uiting van blijdschap, die met gebruik van o.a. de tamboerijn werd gestimuleerd en begeleid. De Here gaf ook alle reden tot vrolijkheid. Als je vrolijkheid tenminste ziet liggen in het verlengde van de dankbaarheid. Neem het lied van Mirjam, nadat de Here het volk Israël gered had van de Farao en zijn leger, en het door de Rode Zee heengeleid had. Opvallend is dat het (korte) lied van Mirjam volgt op een veel uitgebreider lied dat Mozes samen met het volk zong over dezelfde gebeurtenis. Een psalm, ter ere van de Here, werd zo gevolgd door een refrein, dat dansend werd ingezet door de vrouwen (Ex. 15). Ernst en vrolijkheid slui-

Tamboerijn

ten elkaar niet uit, maar versterken elkaar blijikbaar. Je kunt zeggen dat de ernst, en daarmee bedoel ik dus het onder woorden brengen van de grote daden van de Here, gevolgd werd door blijdschap en vrolijkheid. Deze blijdschap en vrolijkheid werden als het ware gevoed en aangestuurd door het zien van wat de Here gedaan had.

Dankoffer

In dat verband kunnen we ook denken aan het dankoffer. Zo'n offer was niet een verplicht offer. Het was een manier waarop je je dankbaarheid voor een concrete zaak naar de Here toe uitte. Maar het kenmerk van zo'n offer was dat het vlees dat je de Here als (dank)offer aanbood, voor het grootste deel weer in je eigen handen werd terug-

gelegd. En met dat vlees mocht je een feest(maaltijd) organiseren voor je familie, vrienden en bekenden. Een feest op kosten van de Here dus. De enige voorwaarde was dat je aan alle mensen die je had uitgenodigd, vertelde waarom je dit feest vierde. Je moest dus je dank onder woorden brengen. Zo werd de naam van de Here in dat feest geëerd.

Uiting van dankbaarheid?

In onze cultuur hebben wij heel vaak ook nog wel een verbinding tussen iets wat reden geeft tot dankbaarheid en een feest. Neem een bruiloft, een verjaardag of een jubileum. We vieren feest, we zijn vrolijk omdat er iets is om blij mee te zijn. De Here heeft iets gegeven. Daar ben je dankbaar voor en die dankbaarheid vier je samen door vrolijk te zijn.

Ik denk dat het een belangrijk uitgangspunt is dat vrolijkheid een reden moet hebben. Je bent altijd ergens vrolijk om. Er is iets waar je dankbaar voor bent en waar je blij mee bent. En die dankbaarheid zet je aan om in je gedrag die gevoelens naar buiten te brengen en die gevoelens ook met anderen te delen.

Als je vanuit het bovenstaande eens kijkt naar de feesten zoals die veel in onze tijd gevierd worden, dan valt op dat er naast de feesten die een duidelijke aanleiding hebben (bruiloft, verjaardag etc.), ook heel wat feesten zijn die niet direct een specifieke aanleiding hebben. Neem een bedrijfsfeest. Dat is toch

Gemeentebreed

R.Th. Pos

meestal een feest dat de directie van een bedrijf haar personeel aanbiedt omwille van de goede sfeer of om de mensen van de werkvloer te motiveren. Zo'n bedrijfsfeest vier je zonder dat er een directe relatie is met iets waar je als personeel dankbaar om zou moeten zijn.

Uitwassen

Onze jeugd mag in het weekend graag feestvieren. Natuurlijk zullen ze geen verjaardag overslaan. Maar ook als er niemand jarig is, weten ze elkaar heel best te vinden en kunnen ze zich tot in de kleine uurtjes met het grootste gemak vermaken. Dat er daarbij sprake kan zijn van uitwassen en zaken die ons zorgen baren, is geen geheim. Ik denk dan met name aan het (overmatige) drankgebruik.

Nu blijkt in gesprekken daarover dat de meningen aardig kunnen verschillen over het aantal glazen bier of het aantal flesjes breezer dat de overgang aangeeft tussen het 'matig' en het 'over' van 'overmatig' drankgebruik. Wat voor de één te veel is, is voor de ander nog lang niet genoeg.

Ik zou hier een aantal zaken kunnen noemen die in het licht van de Bijbel echt niet goed zijn te praten. Drankmisbruik met als gevolg vuile taal of grof taalgebruik. Het uit het oog verliezen van grenzen. Overmoed die tot het overtreden van de geboden van de Here brengt. Ik ga ervan uit dat u als lezers van het blad *Nader Bekeken* daarover met mij niet ernstig van mening zult verschillen. Ik hoef u daarom ook niet te overtuigen door het noteren van een dozijn afschrikwekkende voorbeelden die ons ongetwijfeld tot gemeenschappelijk hoofdschudden zouden brengen. Het lijkt me beter de vinger te leggen bij mogelijke oorzaken van het uit de hand lopen van veel hedendaagse feesten.

Vervulling van behoefte

Opvallend bij een aantal feesten is dat er dus geen relatie meer is met de

dankbaarheid die in feite de aanzet vormt tot het vieren van een feest. Met andere woorden: veel feesten zijn van middel tot doel geworden. Het feest wordt doel in zichzelf. Stel de vraag maar: waarom vier je feest? Waarom ga je stappen? Je krijgt als antwoord: het is gewoon leuk. Ik heb er behoefte aan. Daar is toch niets mis mee? Er hoeft toch niet altijd iemand jarig te zijn om feest te mogen vieren?

Onze tijd en cultuur hebben grote invloed op het ontstaan van die behoefte om 'zomaar' feest te vieren. En dan met name om dat op een bepaalde manier te doen. Ik denk dan aan grote groepen hossende mensen in een schimmige sfeer met veel lichteffecten en een drukbezochte bar. Maar ik denk ook aan schemerige ruimtes waar het hoge volume van de muziek wedijvert met het door-dringende gerinkel van lege bierflesjes.

De media doen er alles aan om jongelui te overtuigen hoe belangrijk het is dergelijke gebeurtenissen ook heel 'live' mee te maken. Echt leven is immers dat je op het punt van feesten volledig aan je trekken komt. Zonder die feesten kun je niet gelukkig zijn. Als je er niet aan mee doet, mankeert er ongetwijfeld iets aan je.

Voor dat laatste argument zijn veel jongelui uiteraard gevoelig. Je kunt je als jongere immers niet zo gemakkelijk aan de dwang van de groep onttrekken. Maar daarbij komt dat heel onze westerse leefwereld het karakter van een genotscultuur gekregen heeft (hedonisme) en samen met de secularisatie zorgt dat voor een sfeer waarin we ons met ons zondige hart gemakkelijk thuis kunnen gaan voelen. Ook christenjongeren laten zich snel overtuigen dat een leven zonder regelmatig uit je dak te gaan in feite zichzelf tekortdoet. Ze laten zich er ook gemakkelijk van overtuigen dat ze na zes (vijf) dagen werken gewoon recht hebben op de ontspanning van een volledig gevierde teugel. Ik heb menig jongere in volle ernst horen beweren dat ze juist daarvoor werken: om in het weekend voldoende middelen te hebben om de bloemen buiten te

kunnen zetten. De behoefte daartoe zal alleen maar toenemen naarmate het licht van de Bijbel in het leven van jongeren dooft en zo een leven met weinig toekomstperspectief tot gevolg heeft.

Feestvieren op zich is geen probleem. Maar wel als bijna per definitie de geboden van de Here geparkeerd worden op een plek die ver verwijderd is van het feestgedruis. Want het is juist dat Woord van de Here, dat ons als enige kan helpen te genieten van een feest zonder slaaf te worden van wat er op dat feest geboden wordt aan genot. Ook hier geldt dat, zodra de zeggenschap van het Woord van de Here wordt beperkt tot slechts bepaalde sectoren van ons leven, de gezonde balans weg is. En dan hebben feesten per definitie geen enkele relatie meer met geadresseerde dankbaarheid, omdat de Geadresseerde zelf (de Here) afwezig is.

Christus onze vreugde

De maatschappij zal ons helaas niet meer stimuleren tot het opmerken van redenen tot dankbaarheid. Eerder omgekeerd. De taak van de kerk, maar daarmee ook die van ouders, is de jeugd weer te laten zien dat er voor hen wel degelijk echt reden tot dankbaarheid is. De toekomst kan er maatschappelijk gezien soms best somber uitzien. Maar in Christus hebben we toekomst. Een geweldige toekomst zelfs. Het zicht daarop mogen we onze kinderen niet ontnemen door onze Heiland op onze eigen verjaardagen en jubilea steeds minder plaats te gunnen. Als we kans zien onze dankbaarheid voor een nieuw en gekregen leven overtuigend uit te stralen naar onze kinderen, kan de relatie tussen dankbaarheid en feest weer hersteld worden. Zou het niet prachtig zijn als onze kinderen in het weekend zouden zeggen: ik ben blij dat ik kind van God mag zijn en daar neem ik een biertje op!

Nader Bekeken

Neem een proefabonnement op NADER BEKEKEN! U ontvangt het blad 3 maanden lang voor maar € 5,-. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op NADER BEKEKEN. Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang! Bel 050-3013636 of mail woordenwereld@scholma.nl of kijk op www.woordenwereld.nl.

De Lutherroos voor vandaag

Logo's zijn in tegenwoordig en zijn soms treffend uitgevoerd. In een klein, maar fijn boekje vraagt ds. Egbert Brink uit Waddinxveen aandacht voor het logo van Maarten Luther. De reformator heeft het zelf ontwikkeld en nader toegelicht. In nuce verbeeldt dit logo waar het Luther in zijn leven en werk omging.

Het logo bestaat uit een witte roos met een zwart kruis in een rood hart. De achtergrond is hemelsblauw en is gevat in een gouden ring. Getroffen door de symboliek vertelt Brink wat dit logo voor het christelijk geloof inhoudt. In korte hoofdstukjes belicht hij elk onderdeel vanuit wat Luther er zelf over zegt, waarbij hij lijnen doortrekt en toepast op onze levenspraktijk.

Luthers theologie is vooral theologie van het kruis. Het zwarte kruis staat in het centrum van het logo. We moeten altijd weer terug naar het kruis van Christus. Slechts aan de voet van het kruis bloeit de witte roos, het symbool van de hemelse blijdschap. Het kruis staat in een bloedrood hart: een christen blijft mens met een roeping in de wereld. We worden als mensen verlost.

Aan de roos zitten wel dorens. Beproeving en aanvechting horen bij een christen. Wie er geen last van heeft, moet zich dan ook zorgen maken. Want de witte roos van de vreugde in Christus is niet verkrijgbaar zonder die dorens.

Maar het is alles omvat door het hemelsblauw van de hoop. We zijn onderweg. We hebben nog een leven voor ons! Er is het blij vooruitzicht van de hemelse glorie. Wat God niet vervult in dit leven, doet Hij wel straks. De gouden ring die het hele logo omvat, spreekt van de overwinning op de dood. Christus' dood doodt onze dood. Midden in de dood zijn wij door het leven omgeven. En dat leven blijft door het sterven heen. De gouden ring verkondigt ons dat de heerlijkheid in de hemel eeuwig duurt en geen einde heeft.

Brink verbindt aan Luthers verklaring steeds weer pittige opmerkingen die tot nadenken stemmen. Zo bijvoorbeeld: we behoeven niet blij te zijn *met* alle omstandigheden, maar mogen blij zijn

Korte boekbespreking

A.N. Hendriks

in alle omstandigheden (p. 37); of God aandacht aan je schenkt, is niet afhankelijk van de grootheid van het heelal, maar van de grootheid van God (p. 43); de schaduw van de dood mag om je heen zijn, maar in de omgang met Christus word je door Hemzelf omringd (p. 56). Wie er oog voor heeft, vindt goudkorrels in dit boekje!

De uitgever zorgde voor een mooie presentatie, waardoor het prima geschikt is om het boekje cadeau te doen.

N.a.v.: Egbert Brink, *Een witte roos voor christenen onderweg*, uitg. Kok, Kampen 2005. ISBN 90 43 5 103 7 8. 64 pag. Prijs € 9,90.

De redactie feliciteert koningin Beatrix met haar verjaardag op 31 januari en wenst haar Gods zegen toe.

Praktische theologie of diaconiologie?

Naar dit boek is geruime tijd uitgezien. Al jaren heeft collega De Ruijter er namelijk voor gepleit dat de naam diaconiologische vakken vervangen moet worden door 'gereformeerde praktische theologie'. Hij is daarom bekritiseerd, maar heeft ook bijval gevonden. Het lastige was hierbij soms dat zijn standpunt weliswaar duidelijk was, maar dat een volledige onderbouwing daarvan nog niet was gegeven. In die leemte voorziet dit boek en we mogen alleen al daarom dankbaar zijn dat het nu is verschenen.

Het boek: een impressie

Meewerken met God is een compact boek geworden. Er staat nauwelijks een woord te veel in en het is geschreven in een heldere stijl. Dat betekent overigens niet dat de materie die hier aan de orde gesteld wordt, eenvoudig is. Al op de eerste bladzijde laat de schrijver weten dat het niet zijn bedoeling was een 'praktijkboek' te schrijven, dat gerichte aanwijzingen wil geven voor het werk in de kerk. Integendeel, het gaat veeleer om een 'theorieboek', waarin een kader geschetst wordt voor de theologische bezinning op het handelen van de kerk. Niettemin is De Ruijter er mijns inziens in geslaagd een boek te schrijven dat voor het grootste deel ook voor geïnteresseerde niet-theologen toegankelijk is. Enkele passages zijn voor hen misschien wat te specialistisch. De opbouw van het boek is strak en helder.

In een eerste hoofdstuk geeft de schrijver een voorlopige omschrijving van het vak. Volgens hem gaat het daarbij om 'de theologie van de praktijk'. Met 'praktijk' bedoelt hij de handelingspraktijk van de kerk en/of de gelovige in dienst van het evangelie. Een belangrijke vraag is hierbij uiteraard: wie is eigenlijk de handelende? De Ruijter beantwoordt deze vraag vanuit een dubbel perspectief dat hij als volgt onder woorden brengt: 'De handelingswerke-

lijkheid van de kerk is fundamenteel te benoemen als het werk van God, die tot deze wereld komt. Tegelijkertijd is zij te kwalificeren als de concrete praxis waarin mensen handelend optreden.'

Bij het eerste aspect - het werk van God - denkt De Ruijter uitdrukkelijk aan het werk van de drie-enige God. Hij pleit namelijk voor een 'trinitarische benadering als theologische inkadering en verantwoording van een gereformeerde praktische theologie'. Hoe verhoudt deze theologisch getoonzette kennis zich echter tot de kennis die afkomstig is uit de menswetenschappen? In dit boek wordt gekozen voor een 'bi-polair model', een term die door Heitink is gesmeed. De Ruijter vult deze uitdrukking zó in, dat het theologisch en het menswetenschappelijk perspectief zich weliswaar op één object richten, maar ten opzichte van elkaar 'conceptueel zelfstandig' zijn. Hierbij is het theologisch perspectief het meest verstrekkende, maar dat betekent niet dat de menswetenschappen in een rol van dienstmaagd (*ancilla*) ten opzichte van de theologie gedrukt mogen worden.

Nu is De Ruijter zich bewust dat de verhouding tussen theologie en menswetenschappen op deze wijze tóch nog niet helemaal scherp gesteld is. Daarom ontwerpt hij in het vijfde hoofdstuk een theorie waarin sprake is van verschillende reflectieniveaus. Hiermee wil hij aangeven dat de relatie tussen theologie en menswetenschappen op verschillende niveaus ter sprake moet komen. Het benedenste niveau is dat van het handelen in de praktijk, terwijl een eerste hogere laag wordt gevormd door praktijktheorieën, zoals bijvoorbeeld de methodiek van de preekvoorbereiding of de didactiek van de catechese. Op het tweede niveau krijgen de basisvaktheorieën een plaats, waarin de vraag gesteld wordt naar de eigen aard van het hande-

len binnen een bepaald handelingsveld, zoals prediking of pastoraat. De reflectie op het derde niveau is gewijd aan de basistheorie praktische theologie, terwijl men daarboven nog een vierde laag zou kunnen onderscheiden. Hierin vindt de bezinning plaats op algemene theologische én sociaal-wetenschappelijke achtergrondkwesities en uitgangspunten. In dit boek wordt dit laatste niveau dan ook getypeerd als 'het theologisch en interdisciplinair paradigma'.

Nu gaat De Ruijter ervan uit dat theologie en menswetenschappen op het hoogste reflectieniveau relatief zelfstandig ten opzichte van elkaar staan. Naarmate het reflectieniveau echter lager wordt, des te meer is er sprake van een kruising en integratie van beide kennisstromen. Zo zijn bij het laagste niveau - het handelen in de praktijk - de theologische en menswetenschappelijke aspecten niet te onderscheiden. In alle beschouwingen tot nu toe is de vraag naar de normativiteit in de praktische theologie steeds min of meer onderhuids voelbaar geweest.

In het zesde hoofdstuk gaat De Ruijter expliciet op deze fundamentele kwestie in. Hij kiest met overtuiging voor het gereformeerde uitgangspunt dat de Schrift de enige norm (*norma normans*) is zowel voor de praktijk als voor de theorie. Dat betekent dat alle (praktisch-) theologische theorievorming slechts in afgeleide zin normatief kan zijn (*norma normata*). Zij is dus in principe niet 'hoger' dan een norm die afkomstig is

Boek van de maand

A. Baars

uit de menswetenschappen. De kennisstromen uit beide gebieden van wetenschapsbeoefening zijn immers onderhorig aan de norm van de Schrift. Nu probeert De Ruijter de theologische en de menswetenschappelijke kennisstroom binnen de verschillende reflectieniveaus zoveel mogelijk te integreren.

Hoe gebeurt dat? Hij is van oordeel dat de theologische normen vooral functioneren op het niveau van het theologische paradigma (4) en van de basisvaktheorie (2). De normen, ontleend aan de menswetenschappen, spelen vooral een belangrijke rol op het niveau van de praktijktheorie (1). Dat betekent dat de integratie uiteindelijk slechts plaatsvindt op het niveau van de praktijktheorie (en dat van het handelen in de praktijk (0)). Overigens is De Ruijter zich er terdege van bewust dat er op allerlei punten ook sprake kan zijn van een botsing van normen!

In een voorlaatste hoofdstuk geeft De Ruijter aan, welke methode hij bij de ontwikkeling van een gereformeerde praktische theologie wil hanteren. Hij typeert die met de drieslag: waarneming, inzicht en visie. In de praktijk kan de volgorde van deze kernelementen variëren, afhankelijk van het karakter van de onderzoeksvraag. Het slothoofdstuk biedt een beknopt overzicht van de aandachtsvelden waarbinnen het handelen van de kerk zich voltrekt, bijvoorbeeld: liturgie, prediking, catechese, pastoraat etcetera.

Diaconologie

Zoals gezegd, neemt De Ruijter afstand van de aanduiding diaconologie voor dit vakgebied. Nu wil ik wel toegeven dat ik deze term als term altijd nogal moeizaam gevonden heb. Dat zal zeker te maken hebben met het feit dat ik nooit erg onder de indruk ben geweest van het streven van Abraham Kuiper en zijn leerlingen om de theologische vakken aan te duiden met namen die een Latijnse en/of Griekse klank hebben. Bovendien ligt het woord 'diaconologie' niet echt gemakkelijk op de tong en hebben we - zeker aan mensen uit het buitenland - het nodige uit te leggen wanneer we deze term hanteren. Niettemin geeft deze naam een duidelijk inhoudelijke positiekeuze aan binnen het praktisch theologisch discours. Wanneer er daarom op deze aanduiding kritiek geleverd wordt, is het van belang die vooral inhoudelijk te wegen.

Theologische Universiteit Apeldoorn

Nu is de kritiek op het diaconologisch concept in dit boek tamelijk fors. Weliswaar benadrukt De Ruijter in verscheidene passages dat de kracht van deze visie ligt in haar 'exegetisch-dogmatische oriëntatie', maar hij wijst haar toch vrij radicaal van de hand. Ik geef een aantal van zijn typeringen weer in willekeurige volgorde. Het zou hier gaan om een 'christelijke vorm van funderingsdenken' die sterk aanleunt tegen de theologie van Karl Barth. Mede daardoor vertoont dit concept een 'pneumatologisch manco', waardoor de concrete aspecten van de empirische werkelijkheid buiten beeld blijven. Dit hangt samen met het feit dat de diaconologie sterk redeneert volgens een normatief-deductieve denkweg. Daardoor krijgt de theologische dimensie weliswaar de volle aandacht, maar is er geen oog voor de realiteit van de praxis. Naar mijn mening is deze kritiek te zwaar aangezet. Ik wil dit graag concreet maken aan de hand van twee punten.

Het eerste is het feit dat De Ruijter een opvallende parallel signaleert tussen de praktische theologie in het spoor van de dialectische theologie en het concept van de diaconologie. Deze zou vooral bestaan in de sterke concentratie op de persoon en het werk van Christus, waarbij het pneumatologisch aspect op zijn minst onderbelicht blijft. Naar mijn gedachte is dat, wat de diaconologie betreft, onjuist. De Ruijter geeft zelf aan dat Trimp vooral in de latere jaren van zijn professoraat in Kampen uitdrukkelijk aandacht gevraagd heeft voor het werk van de Heilige Geest. Datzelfde geldt zeker ook voor Velema in de gehele periode dat hij hoogleraar was in de diaconologische vakken en die lijn wordt tot op deze dag in Apeldoorn gewoon voortgezet. Maar misschien moeten we

hier doorvragen: bedoelt De Ruijter met het woord 'pneumatologisch' wel helemaal hetzelfde als de zojuist genoemde theologen, of legt hij toch andere accenten?

Het volgende punt hangt hiermee samen. In *Meewerken met God* wordt gesteld dat de diaconologische visie gekenmerkt wordt door een normatief-deductieve denkweg. Daardoor zou de realiteit van de praxis niet tot haar recht kunnen komen. Uiteraard heb ik met het begrip 'normatief' weinig problemen. Mijn bezwaren richten zich vooral tegen het nogal exclusieve 'deductieve'. In zijn uiterste consequentie betekent dit dat de praxis volledig onder beheersing staat van de dogmatiek en geen eigen stem of inbreng heeft.

Maar zo lees ik dat bij Trimp niet en ook bij Velema is deze benadering niet terug te vinden. Wij benaderen in Apeldoorn de praxis inderdaad vanuit de normativiteit van de Schrift. Uiteraard spelen exegetische en dogmatische overwegingen hierbij mee. Maar er is geen sprake van eenrichtingsverkeer. Naast en in de deductieve beweging is wel degelijk sprake van een inductieve denkweg. Dingen als de (postmoderne) kloof tussen de boodschap en de hoorder, en de complexe relatie tussen pastorale zorg en psychologie komen voluit aan bod. Daarbij hebben de menswetenschappen hun eigen inbreng. Toegegeven, in dat alles heeft de normativiteit van de Schrift het laatste woord en daarom zal de bijdrage van de menswetenschappen altijd enigszins eclecticisch zijn. Maar is daar in een gereformeerd concept helemaal aan te ontkomen?

Trinitarisch

Ik ga helemaal met De Ruijter mee,

wanneer hij pleit voor een trinitarische inkadering van dit vakgebied. Mijs inziens is dat een uitstekend uitgangspunt waardoor allerlei eenzijdigheden vermeden kunnen worden. Bovendien wordt in *Meewerken met God* terecht gesteld dat in de theologische bezinning rond Gods Drie-eenheid de vraag altijd centraal gestaan heeft naar de verhouding tussen God en zijn wereld. Bij de manier waarop De Ruijter dit laatste concept uitwerkt, zijn echter wel vragen te stellen. Hij bespreekt namelijk achtereenvolgens de kennis van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Daarin benadrukt hij voortdurend de relatie tussen de drie Personen en de mens *als schepsel*.

Op die manier laat hij op verschillende manieren zien dat God Zichzelf en zijn heil doet kennen in deze creatuurlijke werkelijkheid. Daarom mogen we de creatuurlijkheid van ons functioneren ook volop serieus nemen. Akkoord! Maar moet er in een voluit trinitarische benadering niet meer gezegd worden? Als het gaat over de relatie tussen (de drie-enige) God en de mens, gaat het toch niet alleen of voornamelijk over het feit dat de mens schepsel is, maar toch ook over zaken als verzoening en heiliging.

Nu haast ik mij om toe te geven dat De Ruijter deze dingen wel noemt. Naar mijn mening werken ze echter onvoldoende door in het fundamentele hoofdstuk 'Triniteit en theologie van de praktijk'. Zo blijft De Ruijter in de paragraaf over de kennis van de Zoon te veel staan bij de incarnatie en de uitspraak van het concilie van Chalcedon over het goddelijke en menselijke in Christus. Hij ziet hierin een verwijzing naar 'het dubbele perspectief van goddelijk heil in creatuurlijke menselijkheid'. Had hier het kruis van Christus niet nadrukkelijker ter sprake moeten komen? Wat toegespitst gezegd: 'Meewerken met God' doet een mens toch niet slechts als schepsel, maar vooral op grond van de verzoening en in de weg van de heiliging?

Reflectieniveaus

Om de relatie tussen theologische kennis en kennis uit de menswetenschappen helder in beeld te krijgen, ontwikkelt De Ruijter een model met verschillende reflectieniveaus. Toen ik dit gedeelte voor het eerst las, dacht ik: dit is echt een vondst! Op deze manier kan namelijk zowel het eigen karakter van

beide kennisstromen gewaarborgd blijven, en ook aangegeven worden hoe en waar sprake kan zijn van integratie. Bij nader inzien komen toch ook bij dit model een aantal vragen boven. Ik noem de belangrijkste.

De Ruijter wil aan de menswetenschappen volledig recht doen. Om die reden wijst hij de term 'hulpwetenschappen' (*ancillae*) af. Die suggereert immers een soort superioriteit van de theologie boven de andere wetenschappen. Bovendien verzet hij zich tegen het feit dat binnen de theologie vaak een willekeurig en selectief gebruik gemaakt wordt van bepaalde elementen uit de menswetenschappen.

Als De Ruijter hiermee bedoelt dat we onze gesprekspartners uit de andere wetenschappen serieus dienen te nemen en hen moeten laten uitspreken, val ik hem graag bij. Maar laten beide kennisstromen zich wel echt integreren? Verschillen de menswetenschappen met hun typisch autonome structuur daarvoor niet te diepgaand van de theologie die principieel heteronoom getoetst is? Word je als theoloog daarom haast niet verplicht op een bepaalde manier selectief te zijn in je gebruik van elementen uit de menswetenschappen? Loopt een integratie van beide kennisstromen niet het reële gevaar dat ze voor theologen niet als theologie en voor menswetenschappers niet als menswetenschap herkenbaar is?

Nu heeft De Ruijter zich uiteraard ook diepgaand met dit soort vragen beziggehouden. Mede daarom spreekt hij over verschillende reflectieniveaus. Globaal gezegd blijven de kennisstromen op de hogere niveaus meer naast elkaar staan, terwijl het op de lagere niveaus tot integratie komt. Ook dan blijven er echter nog vragen over. Hoe ver gaat die integratie en op welke punten wordt zij vooral zichtbaar?

Fundamenteler is hier de vraag nog naar de norm. Als ik het goed begrepen heb, wordt vooral in de hogere niveaus gereflecteerd over de normativiteit van de praktische theologie. Toch wil De Ruijter niet weten van 'een exclusieve top-down-hiërarchie binnen de verschillende reflectieniveaus'. Het cruciale punt is hier vermoedelijk het woordje 'exclusief'. Niettemin blijft de vraag bij mij dringen: hoe functioneert die norm nu in de praktijk van de lagere niveaus? Anders gezegd: de Schrift is de uiteindelijke norm, maar hoe krijgt dat nu handen en voeten in de praxis?

Maar misschien overvragen we dit boek met deze laatste reeks vragen. Deze punten laten zich immers het beste verduidelijken in een studie over een concreet praktisch theologisch onderwerp.

Het ambt

Ten slotte nog iets over het ambt. Een van de bezwaren van De Ruijter tegen het concept van de diaconiologie is, dat de focus hier vrijwel exclusief gericht was op het ambt en dan wel in het bijzonder het ambt van predikant. Dat bezwaar is niet uit de lucht gegrepen. Er zijn diaconiologische concepten waarin het ambt zo prominent aanwezig is, dat allerlei 'niet-ambtelijke' aspecten van de gemeente en het geloofsleven te weinig aandacht krijgen.

Niettemin blijft het ambt - en de opleiding tot het ambt - een kernpunt in de bezinning van de praktische vakken. Daarom vind ik het jammer dat het ambt in *Meewerken met God* slechts marginaal ter sprake komt. Maar wellicht is De Ruijter van mening dat de bespreking van het ambt thuishoort in een basisvaktheorie en niet zozeer in een basistheorie praktische theologie. Als dat zo is, ben ik het niet met hem eens. Ook op het niveau van een basistheorie hoort de bezinning rond ambt en gemeente een plaats te hebben.

Praktische theologie of diaconiologie?

Collega De Ruijter heeft een erudiet en intrigerend boek geschreven, waarin hij met verve pleit voor een gereformeerde praktische theologie. Wat hij daarbij aan de orde stelt, heeft mij de laatste tijd nogal beziggehouden en ik ben daarmee voorlopig ook nog niet klaar. Hopelijk maken mijn vragen dat ook duidelijk. Daarin wordt echter ook zichtbaar dat zijn pleidooi mij niet overtuigd heeft. Ik houd het dus maar op 'diaconiologische vakken'.

N.a.v. Kees de Ruijter, *Meewerken met God. Ontwerp van een gereformeerde praktische theologie*, uitg. Kok, Kampen 2005. ISBN 9043510920. 160 pag. Prijs € 14,90.

Prof. dr. A. Baars is hoogleraar diaconiologie aan de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn.

Na de Elfstedentocht

Opa vertelt

Met honderd kranten op de borst,
bij meer dan honderd graden vorst,
in pegelval en windgestriem,
zo kluunden wij langs Bartlehiem.

Toen was de Elfstedentocht volbracht!
Wij zaten in de winternacht
gezellig bij de open haard
in bondshotel Het Houten Zwaard.

'Wat jeukt mijn voet!' zei Gijs de Groot.
Hij tikte ermee tegen een poot
van een houten tafel die daar stond
en zie: de voet viel op de grond.

De voet, met schoen en schaats eraan,
bleef stil tegen de tafel staan.
Wij zeiden dat hij blij zijn mocht
dat het gebeurd was ná de Tocht!

Wij vormden daar een soort gezin:
de ene had een diepvrieskin,
een tweede een bevroren hand,
een derde een verloren tand.

Teun Bouma deed die dag een plas
bij Harlingen in 't witte gras.
Het lichaamsdeel dat hij verloor
daar heb ik hier geen woorden voor.

Steeds nieuwe gasten schoven aan,
geamputeerd, maar zeer voldaan.
Met Berenburgers wist men raad
tot in de vale dageraad.

Dan klinkt er bij de duiventil
een meer dan ijselijke gil:
'Daarginds... tegen het dijkje op...
daar kluunt een kerel zonder kop!'

Wij gingen met zijn allen gauw
naar buiten in de bitt're kou,
en ja: een schim van een meneer
kluunde wanhopig heen en weer.

Was het een Fries? Was het een Drent?
Men wordt niet makkelijk herkend,
als op de romp het hoofd ontbreekt.
Maar het was griezelig! Dat spreekt.

De voetverloren dappere Gijs
ging met zijn ene schaats op 't ijs.
Geholpen door zijn wandelstok
schaatste hij langs het kippenhok

en heeft de kluner opgehaald,
die vlak bij 't einddoel was verdwaald,
want zie, zijn hoofd bevroor bij Sneek,
hij schaatste niet meer waar hij keek

en toen werd bij een lange haal
een lage brug hem zeer fataal
zodat, met rinkelen als van glas,
zijn hoofd op 't ijs gevallen was!

Kind, als je in je doel gelooft
en koppig blijft, ook zonder hoofd,
maakt dikwijls iemand met één voet
je hele dag weer mooi en goed.

Die twee deden de finish aan
en het applaus was erg spontaan
en 't kwam van kerels, lieve kind
zoals je nog maar zelden vindt.

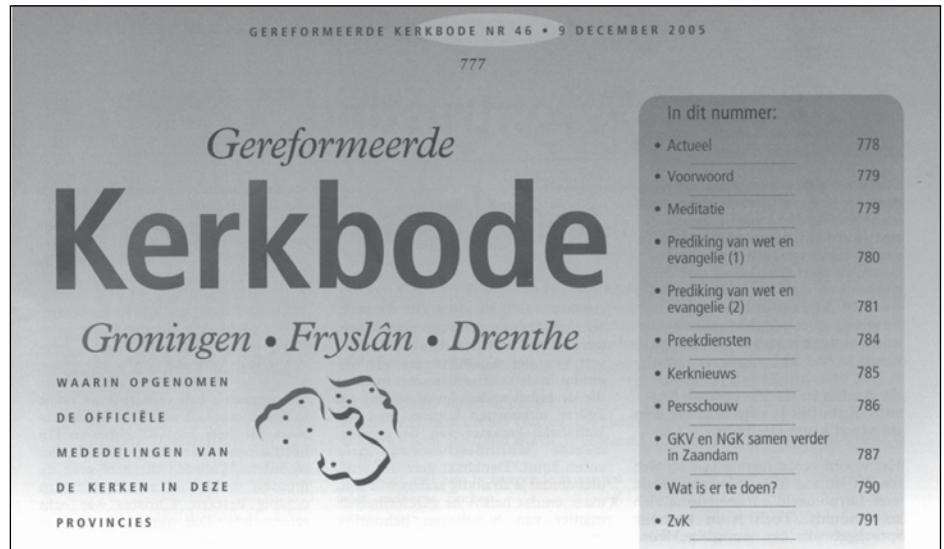
Willem Wilmink

Door ons warme klimaat is een nieuwe elfsteden-
tocht onwaarschijnlijk.
We zullen het moeten doen met sterke verhalen
van opa. Dit is er eentje.

Wet én evangelie

Terugkijkend op 2005 is voor mij één van de opvallende discussies die onder ons zijn ontstaan, die over de plaats van de wet van de HERE. Ik denk bijvoorbeeld aan de kritiek die gekomen is op het gebruik om wekelijks de tien geboden voor te lezen in de morgen-dienst (vgl. ook de Persrevue van januari vorig jaar). Mensen zouden te veel aangespoord worden tot een wettische manier van geloofsleven, waarbij het leven uit de bevrijdende genade ongeestelijk in het gedrang zou komen. Met name in de *Gereformeerde Kerkbode* van het noorden zijn diverse mensen aan het woord geweest die deze moeite naar voren brachten. In het nummer van 9 december van dat blad was een ander geluid te horen, ietwat zuinig geïntroduceerd door de redactie met: 'Graag geven we ruimte in ons blad om ook deze accenten naar voren te laten komen.' Het lijkt me dat in de desbetreffende artikelen een aantal accenten geplaatst wordt waar een gereformeerd mens niet zonder kan. En ook niet zou moeten willen. Het gaat om een tweetal artikelen van ds. A. van der Sloot. Zijn overkoepelende titel: 'Kerkgroei vraagt prediking van wet en evangelie.' Hij vraagt zich af of veel moeite met de onder gereformeerden gebruikelijke wetslezing en -prediking niet veel te maken heeft met een idealistische kijk op de gemeente. Die idealistische kijk op de gemeente ontwaart hij bij de oude Kuypertiaanse leer over de veronderstelde wedergeboorte, zoals die in de jaren veertig en daarna de verhouding scheefging trekken in de aandacht voor de eis van het verbond. Daarover schrijft hij in zijn eerste artikel. In zijn tweede artikel ziet hij die idealistische kijk op de kerk vandaag vooral onder evangelische invloed ontstaan. Hij signaleert dat gereformeerde mensen tegenwoordig tamelijk makkelijk elders kerkdiensten bijwonen. Hij schrijft dan:

Er zijn er die nogal eens een evangelische samenkomst bijwonen. En wat mij treft is dat m.i. juist bij hen nogal eens moeite ontstaat over de wetslezing, en ook over het zingen van die Psalmen, waarin gesproken wordt over onze schuld voor God. Bijvoorbeeld Psalm 90 vers 5: 'onze daden en hun loze gronden zijn voor uw

aanschijn niets dan schuld en zonde'. Ze beleven de wetslezing als negatief. Het geeft hen niet het gevoel van bevrijd te zijn van het juk van de wet. Eerder het tegendeel! Voor hun gevoel worden ze door de wekelijkse wetslezing met dito psalmliederen onder de wet gehouden. Moeten we op grond van deze negatieve feedback de wet in de kerkdienst een andere plaats geven?

Hoe omgaan met de kritische feedback op de wetslezing

Het is de moeite waard in te gaan op de bovengenoemde 'feedback' op de gereformeerde eredienst. Allereerst de kritiek dat het bijwonen van de gereformeerde eredienst je niet het gevoel geeft bevrijd te zijn van het juk van de wet. Ja, eerder dat je daardoor onder de wet wordt gehouden. Wat moeten we ons daar precies bij voorstellen? De boodschap van de Gereformeerde Kerken is dat de genade van Christus ons bevrijdt. De wet is nodig om oog voor die genade te krijgen ('zij die gezond zijn hebben geen geneesheer nodig, maar zij die ziek zijn', Zondag 2-4 HC) en de wet is ook nodig om ons bij de genade van Christus te bewaren. ('ze spoort ons aan om onze gerechtigheid buiten onszelf in Jezus Christus te zoeken en om te blijven bidden om de Heilige Geest die ons aan Christus gelijkvormig maakt', Zondag 44 HC).

Verder wordt door de Gereformeerde Ker-

ken erkend, dat we de wet ontvangen van onze Here, onze Bevrijder. Denk aan de aanhef van de wet die bij elke wetslezing plaatsvindt! Het lezen van de aanhef - een belofte! - betekent allereerst dit: De wet vraagt geloof in onze Here en Bevrijder! Tot dat geloof in Hem worden we uitgelokt, zoals onder meer is te lezen in Psalm 81: 'Eist van Mij vrijmoedig al wat u ontbreekt, pleit op Mijn verbond!' Dat pleiten op Gods verbond betekent God gelovig houden aan zijn beloften. Tegelijk is het geloof in de HERE onze Bevrijder ook een eis, zoals is te horen in het eerste gebod: 'Geen andere goden zult u voor Mijn aangezicht hebben.' Geloof in God, onze Bevrijder is het allerbelangrijkste! Geloof doet je leven in de vrijheid van de kinderen Gods, maar ongeloof maakt dat je onder het juk van de wet blijft zitten! Dat kan dus ook als je lid van de kerk bent, dat je onder de wet blijft zitten, door ongeloof. De wekelijkse wetslezing in de eredienst wil het omgekeerde bevorderen. De wetslezing wil bevorderen dat de mensen die de kerkdiensten bezoeken uit geloof leven of gaan leven door hun heil buiten zichzelf in Jezus Christus te zoeken. De wetslezing wil bij de leden van de gemeente bevorderen dat ze leven uit geloof naar Gods wet. De wekelijkse wetslezing wil bewerken, dat wij breken met het leven, zoals ons dat is aangeboren, het leven van het zelf willen doen. Want dat is het leven onder de wet: zelf willen doen overeenkomstig het Schriftwoord 'Doe dat en je zult leven!' Hoewel dit voor zonda- ren een onmogelijkheid is, proberen we dit van nature toch steeds weer. Dat is de

Farizeër in ons: je wilt zelf de wet volbrengen in plaats dat je Jezus Christus gelovig aanvaardt als de Volbrenger van de wet.

Hoe komt het nu dat gereformeerde mensen die evangelische diensten bezoeken vaak zo kritisch zijn tegenover de wetslezing in de gereformeerde eredienst? Zit 'em dat in die wekelijkse wetslezing die je zou stimuleren tot een leven onder de wet? Volgens mij heeft het ergens anders mee te maken, namelijk dat wij, gereformeerden, vaak niet meer doordrongen zijn van de betekenis die de wet in de gereformeerde kerkdienst heeft. Je zou namelijk zeggen, dat juist mensen die gaan voor de Heer van de kerk, en voor wie het gereformeerd-zijn nog niet bijbels genoeg is, zich zouden verheugen in (het luisteren naar) de wet! Zegt de Psalmddichter niet: 'Hoe lief heb ik Uw wet?' Maar kennelijk is dat niet het geval. Hoe komt dat? Ik denk dat zij vooral onder de indruk gekomen zijn van een prediking, waarin vooral wordt beklemtoond, dat Jezus bevrijdt van (de vloek van) de wet. Een prediking die ook in Gereformeerde Kerken zeker wordt gehoord. Maar in de gereformeerde prediking wordt nog iets meer over de wet gezegd. Ook wordt gezegd dat de wet nog steeds voor ons een ontdekkende functie heeft. En daarnaast dat de wet ook de functie heeft van een richtsnoer, een regel van dankbaarheid.

Het kan zijn dat in evangelische gemeenten op deze beide aspecten niet zo de nadruk gelegd wordt.

Wordt daar verteld dat ook door de Geest geleide christenen de wet nog nodig hebben als kenbron van ellende? En wordt daar verkondigd dat de Geest als Gids die je leidt, de wet als richtsnoer en regel van dankbaarheid niet overbodig maakt? In de Gereformeerde Kerken wordt dit in elk geval wel gezegd.

Eigenlijk is dit nog tamelijk zuinig gezegd. De wet als regel der dankbaarheid is, dunkt me, niet alleen 'niet overbodig'. Het is, bijbels gezien en gezegd, juist de heerlijkheid van het Nieuwe Verbond dat God in Christus door de Geest zijn goede wet in de harten van zijn kinderen komt schrijven (zie bijv. Jer. 31:31-34). Juist omdat in evangelisch denken de eenheid van oude en nieuwe verbond problematisch is en er daardoor een sterke neiging is de wet van Vader en het woord van de Zoon te contrasteren, komt de blijmoedige en

blijvende waardering van de goede wet als goede regel in de verdrukking. Van der Sloot vervolgt:

Ook voor wedergeborenen geldt dat de wet kenbron en regel is en blijft. Beide aspecten van de wet: het ontdekkende (de wet als kenbron van ellende (HC Zondag 2-4) en de wet als richtsnoer van dankbaarheid (HC Zondag 34-44), zijn dan ook wezenlijk voor de plaats die de wet heeft in de gereformeerde eredienst. Kritische 'feedback' op de wetslezing die je vandaag her en der kunt vernemen, vraagt dan ook, dat we ons weer helder realiseren welke plaats de wet in de gereformeerde eredienst heeft. We moeten elkaar opnieuw vertellen, dat wij als Gereformeerde Kerken voluit de prediking

van zowel de wet als het evangelie willen honoreren om de Heilige Geest alle ruimte te laten! Prediking van wet en evangelie vindt niet alleen plaats in de kerkdiensten om het (aanwezig) geloof in de harten van de (wedergeborenen) mensen te versterken, maar ook om het geloof in de harten van de mensen te werken. We moeten elkaar opnieuw vertellen, dat in de kerkdiensten de wet én als spiegel fungeert, die je ontdekt aan de grootheid van je zonde en ellende én daarnaast als regel van de dankbaarheid! Ook dienen we elkaar te wijzen op het element, waar de evangelische christenen terecht ook de aandacht op vestigen, namelijk dat Jezus ons van de vloek van de wet verlost. Nooit mag de wet losgemaakt worden van Hem die ons de wet voorhoudt, Jezus Christus, onze Bevrijder. Je kunt elkaar vertellen dat de wekelijkse wetslezing daarmee ook elke keer inzet: 'Ik ben de HERE, uw God, die u uit het land Egypte, uit het dienst-

huis, heb verlost!' Wat een machtige belofte wordt in die aanhef ons voorgehouden.

Niet voor niets is het dat we als Gereformeerde Kerken zo mooi zeggen, als het gaat over de wet als kenbron van onze ellende en dan aandacht vragen voor wat God in de wet van ons eist: Dat leert Christus ons in een samenvatting... (HC antw. 4). De Christus, die de wet voor ons vervult en de vloek van de wet draagt en wegdraagt, is ook de grote Leraar van de wet. En Hij verwierf en geeft de Geest van de Vader om ons die wet weer te leren en in het hart te leggen in de weg van wedergeboorte (HC antw. 8, vgl. antw. 86 en 90).

Van der Sloot vraagt vervolgens aandacht voor het missionaire belang van eerlijke en duidelijke prediking van beide aspecten van de wet (kenbron en regel). Eén en ander komt zo samen in het slot van zijn artikel:

Zó de wet te prediken is niet gemakkelijk in een tijd waarin mensen niet zitten te wachten op preken die hen ontdekken aan hun zonden en aan Gods toorn daarover. Ook als hoorder vind je dat misschien niet altijd gemakkelijk: Je moet als zondaar elke week de schoen maar weer aantrekken! En dat kan confronterend zijn! Maar, deze moeite moet het ons, prediker en hoorders, meer dan waard zijn. Want hoe zou zonder de wet ooit het evangelie tot zijn recht kunnen

komen? Als mensen niet hun zondenood inzien en/of als mensen niet erkennen, dat zij dagelijks bekering nodig hebben, omdat zij in hun doen en laten voortdurend afdwalen van Gods wet, hoe zouden zij zelfs ook maar ontvankelijk zijn voor de Evangelieverkondiging? En daarom: om de Evangelieprediking zal het ons in de kerk allemaal, prediker en hoorders, moeten gaan! Want het belijft de Heilige Geest om door middel van de Evangelieprediking het geloof in de harten van mensen, niet alleen te versterken - dat ook! - maar ook om het geloof erin te werken. Kerkgroei vraagt prediking van het Evangelie. Maar wil die Evangelieprediking echt effect hebben dan moet ze vergezeld gaan met de prediking van de wet! Voor kerkgroei zijn beide noodzakelijk: wet en evangelie.

Bijbelgebruik in het gesprek over homoseksualiteit

Een tweede discussie uit het vorige jaar om eens op terug te kijken is die over de mogelijkheid van een homoseksuele relatie voor een christen. Die discussie was er al langer, maar kreeg natuurlijk veel brandstof door een nieuw boekje van dr. B. Loonstra. Dat boekje is ondertussen door hem teruggenomen (voorzover dat kan met een boekje dat al druk verkocht is), maar de erdoor opgelaaide discussies gingen door. Onder andere onder de Nederlands gereformeerden in *Opbouw*. In een drietal artikelen was er een brede bespreking van het boekje gegeven door dr. A. van der Dussen. Met daarin op een paar punten kritiek. Maar dat alles in een wel heel milde setting. Toch nog niet mild genoeg voor ds. M. Janssens, die op de artikelen reageert in het nummer van 18 november. Ik neem daar nu iets van over, vooral vanwege het onthutsende bijbelgebruik dat erin plaatsvindt. Onthutsend, maar toch niet op zichzelf staand. Een manier van bijbelgebruik, die je ook wel bij Loonstra vindt: je puurt uit de Schrift een paar algemene thema's en die worden vervolgens de criteria voor hoe je concrete schriftwoorden uitlegt en (meestal: niet meer) toepast. Janssens heeft eerst kritiek op hoe Van der Dussen in deze discussie Filippenzen 4:8 (over het bedenken wat al wat rechtvaardig, rein, beminnelijk en welluidend is) als maatstaf hanteert, omdat 'er in homoseksualiteit als zodanig iets verwrongens zit'. Janssens vindt dat homoseksuelen daarmee bij voorbaat al beschuldigd worden dat ze met hun levenspraktijk zouden botsen met dit mooie woord van Paulus. Terwijl het volgens hem zelfs nog maar de vraag is of het wel aan de kerk is om daar wat van te zeggen. Dan schrijft Janssens:

Voor eigen besef overtuigd

Dat is wel een punt dat me bezighoudt, ook op dit gebied. Wat doen wij in de praktijk van de christelijke kerk met Paulus' woord uit Romeinen 14: 'Laat ieder voor eigen besef volledig overtuigd zijn'?

Dat betekent mijns inziens dat de kerk zeer terughoudend moet zijn met het oordelen over wat ook maar. Zo'n woord betekent voor mij dat ieder persoonlijk verantwoordelijk is. En dat je binnen de christelijke gemeenschap elkaar mag bevragen en aanspreken, dat je je mag en soms zelfs moet verantwoorden voor je leefwijze. Maar dat is iets anders dan als kerk een soort van machtswoord uitspreken.

Het valt op dat Paulus het heeft over concrete punten die toen speelden. Punten waarover hij gemakkelijk kon vertellen wat de 'juiste opvatting' was. En precies dat doet hij niet! En hij schrijft ook niet voor hoe de christelijke kerk over die punten moet denken. En dat terwijl de zaken waarover het gaat niet maar theoretisch waren, maar uiterst praktisch. Het had direct te maken met het functioneren van de gemeente, met de inhoud van het Evangelie en met de vertaling daarvan naar de praktijk. Ze vormden een deel van de identiteit van de gemeente. En dus toch dit blijvende van de apostel: laat ieder voor eigen besef volledig overtuigd zijn. Oftewel: zorg dat je dicht bij de Heer blijft. En in dat spoor ook: 'kijk uit dat je de ander niet gaat veroordelen of verachten.' En juist in dit verband: 'aanvaard elkaar, zoals en omdat ook Christus ons aanvaard heeft.' Beseffen we wel wat dat betekent?

Aanvaard elkaar, zoals en omdat Christus ons aanvaard heeft. Dat geeft gemeenschap, ruimte en respect.

Dit is toch al een heel merkwaardig gebruik van het genoemde woord uit Romeinen 14. Janssens maakt ervan wat nu juist precies niet Paulus' bedoeling is. Om het kort en goed met H.N. Ridderbos te zeggen: door alle nadruk te leggen op de overtuiging van het eigen besef van de mensen 'maakt Paulus het subjectieve (geloofs-)oordeel niet tot maatstaf aller dingen' (CNT, *Aan de Romeinen*, p. 307). En dat maakt Janssens er nu wel van. Wie Paulus' punt (nl. de nadruk erop dat je niet tegen je

geloofsovertuiging en geweten in moet handelen in de kwesties die hij in dat hoofdstuk onder handen heeft) tot een algemeen uitgangspunt maakt, dat je eigenlijk een ander niet meer mag oordelen zolang die ander meent dat hij er dicht bij de Heer mee blijft, brengt zichzelf toch wel heel erg in de moeie met de uitleg van heel wat dingen die Paulus ook in deze brief schrijft zonder er misverstand over te laten bestaan hoe hier geoordeeld dient te worden. Inclusief over homoseksualiteit (Romeinen 1!). Nog erger wordt het in het vervolg, wanneer Janssens Genesis 1 en 2 in dit verband ter sprake brengt:

Verwrongen?

Maar terug naar het directe gespreksonderwerp. Mijn andere punt is wat Van der Dussen het 'verwrogene' noemt en 'seksualiteit die niet aan haar doel kan beantwoorden'. Ik citeer: 'Ik kan er niet aan voorbijgaan, dat hun streven naar het edele en zuivere doorkruist wordt door het feit, dat er in homoseksualiteit als zodanig iets verwrongens zit. Ik doel hier op dat wat Paulus het "tegnnatuurlijke" noemt. Heel concreet: wij mensen zijn er niet op gebouwd. De menselijke seksualiteit komt hier niet tot haar recht. Christelijk gesproken: zó heeft God het niet bedoeld. Zo gezien kun je niet zeggen dat homoseksualiteit als zodanig het leven mooi maakt, en stemt het aanleggen van de maatstaf van Filippenzen 4:8 verdrietig. We stuiten hier op een barst in de schepping, en een barst is niet lieflijk, niet mooi.' Ik wil wel toegeven dat ik het lastig vind om bij homoseksualiteit de vraag te beantwoorden of het bij de schepping hoort of gevolgd is van wat we zijn gaan noemen de zondeval.

*Het is trouwens maar de vraag of de dingen zo eenduidig zijn te stellen. Dat geldt temeer na lezing van de artikelen van ds. Barth in *Opbouw* en zijn uitleg van Genesis 1. Maar het andere punt vind ik te stellig. Het tegennatuurlijke wordt verklaard door: 'wij mensen zijn er niet op gebouwd'. En daarmee is de zaak in feite*

Dr. A. van der Dussen

voor Van der Dussen beslist, al geeft hij uit pastorale overwegingen wel weer wat ruimte. De zin daarna, over het niet tot haar recht komen van de menselijke seksualiteit hier, klinkt mij ook veel te massief. Je zegt nogal wat hiermee. Wie bepaalt wanneer de menselijke seksualiteit tot haar recht komt? Wat is dat eigenlijk? En is homoseksualiteit bij voorbaat gedoemd niet tot het recht van menselijke seksualiteit te komen? En ook hier, zoals vaker in de discussie hierover, ligt vrij veel nadruk op het seksuele. Maar een relatie is toch veel meer dan dat? Niet voor niets heeft het boek van Loonstra als ondertitel: 'homorelaties in de christelijke gemeente'.

Het is niet goed dat de mens alleen is
Ieder kent het woord van de HERE God

uit Genesis 2: 'Het is niet goed dat de mens alleen is.' Vaak wordt hierin de instelling van het huwelijk gezien. Ten onrechte mijns inziens. Wie is dat hier, 'de mens'? Er staat niet zoals vaak gedacht en gezegd: 'de man'. Tot hier spreekt Genesis niet over mannen of vrouwen, niet over Adam of Eva. De mens wordt geschapen, vertelt Genesis 1. En dat gebeurt naar Gods beeld. En in de mensheid krijg je een onderverdeling: mannelijk en vrouwelijk. Je hebt twee 'soorten' mensen, mannelijke mensen én vrouwelijke mensen. En je bent als mens beeld van God, als blank of als gekleurd mens, als groot of klein mens, als theoloog of tuinman, mannelijk of vrouwelijk. Je bent mens, mens van God. En nu hebben mensen, zegt de HERE God, mensen nodig. Dieren zijn geen gelijkwaardige partners tegenover de mens. Mensen hebben relaties nodig. Dat is de wijsheid uit deze tekst. Het is niet goed dat de mens alleen is. De mens, zonder onderscheid. Je wordt pas echt mens, je functioneert pas goed in relaties. Het is in de christelijke kerk de gave en de opgave om om te zien naar elkaar, om relaties te leggen, om tot hulp, tot tegenover, tot naaste van de ander te zijn. En ik weet het, uiteraard. God spreekt hier over de man-vrouw relatie, met het oog op de mens en zijn vrouw, zo zegt Genesis, dat hier het woord 'man' nog niet gebruikt. Maar je hoeft het toch niet daartoe te beperken. Laat het zo zijn dat de man-vrouw verhouding de hoofdlijn is in de geschiedenis, in Gods bedoeling met mensen, daarmee is niet gezegd dat homofilie vanaf den beginne uit de boze is, veroordeeld wordt.

Mensen hebben mensen nodig, dat geldt voor ieder mens. Daarom is het zo goed dat mensen die geen vaste levenspartner (meer) hebben, goede vriendschappen proberen op te bouwen en te onderhouden. Het woord van God uit het begin is een algemeen woord. Toch kun je het toespitsen op het huwelijk, al moet je het mijns inziens daartoe bepaald niet beperken. Mijn vraag: mag je dit wezenlijke woord - algemeen geldig mijns inziens - in die toegespitste zin van een één-op-één-relatie aan homofiele mensen ontfangen? Nogmaals, ik wil zo'n relatie niet idealiseren. Maar een belangrijke vraag is: mag of moet je tegen hen zeggen: 'het is in algemene zin inderdaad niet goed dat je alleen bent, maar in de toegespitste zin is het wel goed?'

Van dit bijbelgebruik begrijp ik helemaal niets. Hoe je als gereformeerd theoloog met droge ogen durft te suggereren dat homoseksualiteit wel eens een zijlijn in de goede schepping geweest kan zijn, is me een raadsel. Ook hoe je over het hoofd kunt zien dat de HERE juist vanwege het willen laten vertonen van zijn beeld de mens mannelijk én vrouwelijk heeft geschapen, om elkaar voor die taak en dat voorrecht aan te vullen en compleet te maken ook. En zo rijzen nog veel meer vragen, waarvan ik het tegelijk overbodig vind die te stellen. Het gaat hier natuurlijk ook helemaal niet meer om een 'verder gesprek over homoseksualiteit' (de titel van Janssens' artikel). Maar over de klaarbaarheid en duidelijkheid van de Schrift.

De charismatische golf en de Reformatie

Een derde aandachtstrekkende (met stip) onder de kerkelijke discussies in 2005 is die geweest rond de zgn. charismatische vernieuwing die de kerken van gereformeerde belijdenis hard nodig zouden hebben. Daar is ook in dit blad veel over te lezen geweest. Tegen het einde van het jaar is kritisch op alle geroep om 'meer van de Geest' gere-

geerd vanuit reformatische hoek door dr. C.A. van der Sluijs. Aandacht trok hij met zijn boek *Prediking in de crisis*. Willen de charismatische vernieuwers, voorzover ze van gereformeerde komaf zijn, nogal eens graag benadrukken dat ze best veel waardering voelen voor en aansluiting zoeken bij de reformatoren, maar dat die mannen in de zestiende

eeuw helaas nu eenmaal nog een blinde vlek hadden voor het werk en vooral de gaven van de Geest, dan gelooft Van der Sluijs daar helemaal niets van. En gelijk heeft-ie, wat mij betreft. Kort en goed zette hij dat uiteen in het *Reformatorsch Dagblad* van 10 december. Ik citeer daaruit het volgende:

Er is echter nóg een aspect dat nodig aandacht behoeft, en wel de dogmen-historische kant van dit verschijnsel. Het wassende water van de charismatische vernieuwing, dat als een vloedgolf over de gereformeerde gezindte dreigt te slaan, kan alleen maar gekeerd worden als er opnieuw een dam wordt opgeworpen vanuit de theologie en de prediking van de Reformatie. Luther en Calvijn weerden zich op twee fronten tegelijk, die in wezen en in werkelijkheid een onderliggende verbinding met elkaar hadden, te weten Rome en de dopersen. Voor de dopersen ging de Reformatie niet ver genoeg; ze wilden ook uitdrukkelijk aandacht voor de gaven van de Geest, waarbij het sacrament van de doop pas mocht worden bediend als geloofsdoopt. Het accent verschoof levensbedreigend van de belovende God naar de gelovende mens. De rechtvaardiging van de goddeloze verschoof ongemerkt naar de rechtvaardiging van de vrome. Beide afwijkingen van de kerk der eeuwen werden beheerst door de "theologia gloriae" of de theologie der heerlijkheid, waarbij men zo veel mogelijk de heerlijkheid van de hemel probeerde gestalte te geven in de aardse werkelijkheid. De reformatoren wezen dit nadrukkelijk af als een vooruitgrijpen op de toekomst van de Zoon des Mensen. Ze zagen daarin een door God uitdrukkelijk verboden beelden-dienst in de theologische gedachtegangen van zowel Rome als van de dopersen.

Sola's

Voor Luther daarentegen was het leerstuk van de rechtvaardiging van de goddeloze alleen uit genade en alleen door het geloof het fundament waarmee de kerk staat of valt. De dopersen onderschreven de drie sola's wel, maar er was meer, betoogden ze. De heiliging moest gestalte worden gegeven vanuit de rechtvaardiging. En daar was op zich niets mis mee, ware het niet dat de rechtvaardiging werd gezien

als een gepasseerd station. Aangenomen dat de levenstrein daar ooit was aangekomen. Maar in ieder geval moest het nu verder, waarbij zich uiteraard meerdere stations begonnen aan te dienen. Maar ondertussen was de trein van de Reformatie al lang ontspoord en feitelijk weer midden in de Roomse Kerk terecht gekomen. En men had er geen erg in! Hetzelfde drama begint zich momenteel allerwegen te voltrekken binnen de gereformeerde gezindte. Moe geworden omdat er zo weinig of niets te zien valt van God en Zijn werk in het alledaagse leven, begint men nu zelf maar een en ander zichtbaar te maken, en als het kon God Zelf. De paradijszonde van het als God willen zijn wordt daarbij voluit en volop gemaximaliseerd. En men heeft er geen erg in! Zoals de dopersen destijds. Treurig en ten hemel schreiend! Moet dan het erfgoed van de Reformatie stelselmatig en consequent voorgoed worden verkwanseld?!

Bescheidenheid

Voor Luther en Calvijn was de rechtvaardiging van de goddeloze een geloofszaak die eenmaal begon en die zich daarna voortdurend verdiepend en verbredend voortzette, waarin wonderlijkerwijze de rivier Gods vol water zich voortspoedde door de tijd naar het eeuwig zalig leven. Daarin mocht men zwemmen of bij tijd en wijle zich laten drijven op de wateren van vrije genade, opziend naar de blauwe luchten van het eeuwig welbehagen. En het wonder van zalig worden werd alsmaar groter vanwege de grote werken Gods. De goede werken als vruchten der dankbaarheid waren als een aura om het geloofsleven te zien door anderen, als men daar tenminste oog voor gekregen had, en niet of nauwelijks door de gelovigen zelf. De Heilige Geest die uitgaat van de Vader en van de Zoon zou van Zichzelf niet spreken maar Christus verheerlijken. De Geest is de bescheidenheid Zelve, en zó de

waarachtige christen. Heel die heiligingsdrang van vandaag is wellicht alleen maar een bewijs daarvan dat men nooit gerechtvaardigd is.

Nog kernachtiger zet Van der Sluijs zijn punt neer in het novembernummer van *CV/Koers*. Hem was de stelling voorgelegd: 'Veel christenen leven beneden de maat doordat zij zich niet laten vervullen met de Geest.' Hij reageert onder de titel: 'Men wordt met de Geest vervuld.'

Op deze stelling valt moeilijk te reageren, omdat de samenstelling dan wel de structurering van deze stelling ongewild de neiging in zich heeft te manipuleren. Om te beginnen weiger ik de formulering van deze stelling voor mijn rekening te nemen als zijnde een stelling, waarmee men het eenvoudig eens kan zijn of oneens. Het verwarrende zit voor mij mogelijk hierin dat de formulering van de stelling op mij vreemd of onwezenlijk overkomt, of - en dit zou ook kunnen - mij in een richting duwt waar ik absoluut niet wezen wil. Dat beeld van een tank die gevuld of van een accu die opgeladen moet worden, moeten we maar eens voorgoed loslaten, als zijnde ten enenmale inadequaat om weer te geven waar het eigenlijk en wezenlijk om ging met Pinksteren. Met en vanuit Pinksteren liet men zich niet vervullen met de Geest, maar men werd met de Geest vervuld.

Er zit in dat zich al of niet laten vervullen met de Geest trouwens ook een merkwaaardige activistische lijdelijkheid die al evenzeer bevreemdend op mij overkomt. Deze contradictio in terminis duidt op een merkwaaardige verschuiving in de geloofsleer van de rechtvaardiging naar de heiliging. Alsof het laatste een eigenstandig gebeuren zou zijn! Maar chronisch los van de rechtvaardiging gaat het in deze heiliging eigenlijk én wezenlijk over niets, of het moest zijn over een vergeestelijkt moralisme, dat ten diepste alleen maar te herleiden is op wetticisme.

Wijlen Ds. G. Boer zei ooit: 'Vervuld worden met de Geest veronderstelt de beleving dat wij armer zijn dan een kerkrat.' Naarmate de rechtvaardiging van de goddeloze alleen uit genade en alleen door het geloof wordt beleefd, naar die mate zullen wij vervuld worden met de Geest en zullen de vruchten en de gaven van de Geest openbaar komen. Een openbaring op zich! Maar wie de zaken omkeert, zet de Reformatie op z'n kop.

Geloof en politiek

Een laatste terugblik op hot issues uit 2005 in deze Persrevue maken we met de hulp van de fractievoorzitter van de ChristenUnie, André Rouvoet. In *Centraal Weekblad* (van 2 december) 2005 publiceerde hij een bewerking van zijn aandachttrekkende en -vind ik -moedige speech die hij hield bij de presentatie van het Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2005, getiteld *God in de Nederlandse Politiek*. Hij stelt het uiterst dogmatische Verlichtingsgeloof aan de kaak, waarbij alle geloof buiten de politiek gehouden wil worden. Ik neem het tweede gedeelte van zijn artikel hier over. Hij heeft dan net betoogd dat een verlichte liberaal net zo goed voorgenomen is als een christen dat is. En daar is op zich toch ook niets mis mee. Wie is vanuit zijn levensvisie niet voorgenomen? Dan schrijft hij:

Blinde vlek

Wat mij zorgen baart is dat er in brede kring sprake lijkt te zijn van een blinde vlek ten aanzien van de betekenis van geloof voor iemands politieke overtuigingen. Of moet ik zeggen: ideologisch-dogmatische bijziendheid? In de Leidse bundel Religie als bron van sociale cohesie in de democratische rechtsstaat? windt de ethicus G. Manenschijn er geen doekjes om: 'Men kan er vast van overtuigd zijn dat seculier denken superieur is aan religieus denken, maar als men zich niet kan voorstellen dat het voor gelovigen anders ligt, schiet men tekort in intellectueel voorstellingsvermogen en wetenschappelijke competentie.' Au!

Als het afgelopen jaar iets duidelijk is geworden, dan is het wel dat in het debat over de scheiding van kerk en staat 'geloof tegenover geloof' staat: geloof in de rede tegenover geloof in God (of Allah), seculiere beginselen tegenover christelijke beginselen, bijbelse orthodoxie of islamitisch dogmatisme tegenover Verlichtingsfundamentalisme.

Deze laatste term valt ook een enkele keer in het Jaarboek in de bijdrage van Peter Derkx over het verschijnsel fundamentalisme. Hij wijst erop dat mensen als Herman Philipse en Frits Bolkestein het niet zo hebben op de term 'Verlichtingsfundamentalisme'; zij vinden dit een contradictio in terminis, omdat de kern van de Verlichting ligt in het uitgangspunt dat

André Rouvoet (2e van links)

denken geen autoriteit boven zichzelf erkent en geen enkel dogma accepteert. Het grappige is natuurlijk dat dit in zichzelf een dogma van de bovenste plank is, waardoor hun argument zelf in een contradictio in terminis verkeert. Maar enfin.

Derkx citeert Thijs Wöltgens, die over de Verlichtingsfundamentalisten spreekt in termen van 'de nieuwe Jacobijnen' en hen verwijt dat zij het primaat van de politiek tot een ondemocratische dictatuur van de meerderheid verheffen. In zijn lijn zou ik willen vragen: 'wat is dat voor democratie, die voorschrijft dat iedere levensovertuiging in de politieke stellingname tot expressie mag komen, behalve een overtuiging die is gebaseerd op een godsgeloof?!' Wöltgens heeft natuurlijk gelijk dat hier sprake is van een flagrante schending van de scheiding van kerk en staat. Een aardige observatie van Piet Hein Donner in dit verband vond ik dat 'er geen lol is aan een samenleving waarin iedereen hetzelfde fundamentalisme aanhangt.'

Génant debatje

Het meest sprekend kwam dit Verlichtingsfundamentalisme tot uiting in dat gênante debatje tijdens het vragenuurtje van 24 mei, over de opportuniteit van een wetenschappelijk debat over Intelligent Design, Ik heb dat persoonlijk vanuit het

oogpunt van parlementair-democratische mores en een respectvol met elkaar omgaan als een treurig dieptepunt ervaren. Woordvoerders van verschillende fracties, onder aanvoering van D66-woordvoerder Bert Bakker, putten zich met groot enthousiasme uit in het bedenken van geestige vergelijkingen van het geloof in een schepping of ontwerp met fakirs en het verhaal van de ooeivaar. En zo kwam bij een aantal democraten de eigen totalitaire waarheidspretentie (de term is van Von der Dunk) onder het dunne vernislaagje van tolerantie vandaan. Hier sprak de elite haar geloofsbelijdenis uit en alle simpele zielen die nog in de duisternis van een eenvoudig geloof in een Schepper wandelen wisten weer dat ze van de kerk van de Verlichting niet veel meer te verwachten hebben dan dédain en op z'n best meewarigheid. Eenzelfde ideologische, bijna religieuze gedrevenheid valt te bespeuren in de kruistocht van D66, in het bijzonder collega Lousewies van der Laan, tegen de strafbaarheid van smalende godslastering. Daarover bevat dit Jaarboek een fraaie uiteenzetting van Job de Ruiter, die na een schets van de parlementaire geschiedenis van het betreffende artikel stilstaat bij de commotie die na de moord op Theo van Gogh ontstond over deze inmiddels dode letter in ons Wetboek van Strafrecht. Vakkundig fileert hij de argumentatie en

de vorig jaar hals over kop ingediende motie van Van der Laan.

Ik lijk mijn pijlen vooral op D66-ers te richten. Nu geven zij daar natuurlijk ook wel aanleiding toe, gezien hun anti-religieuze agenda en hun fanatieke strijd om geloof en religie buiten de politiek te houden. Nadat ik D66 vorige week in een interview om deze reden 'gevaarlijk' had genoemd, schreef Van der Laan op haar weblog dat ze dat eigenlijk vooral als een compliment beschouwt. Als een missionaris van het Verlichtingsgeloof schrijft ze vervolgens, onder verwijzing naar het ID-debat: 'als er een conflict is tussen de wetenschap en het geloof, dan moeten we het geloof verlichten en niet de wetenschap verduisteren.'

Maar ook het interview met Ayaan Hirsi Ali in het Jaarboek is een fraaie illustratie van de kerk der Verlichting. Waar Derkx er al op wees - in navolging van Wöltgens - dat zij, wanneer ze leerlingen van een islamitische school de keuze opdringt tussen Allah en de Grondwet, religie gelijk-

stelt aan fundamentalisme en van de politieke democratie een rivaliserende anti-godsdienstige levensbeschouwing maakt, maakt Hirsi Ali zélf vooral duidelijk dat zij inderdaad haar politieke werk vanuit een dogmatische interpretatie van 'de Verlichtingsleer' en 'de liberale Verlichtingsbeginselen' wil verrichten (de termen zijn van háár!).

Verkeerde keuzes

Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt dat er op de centrale probleemstelling, namelijk dat de merkbare presentie van een godsgeloof in het publieke domein in strijd zou zijn met het rechtsstatelijke beginsel van de scheiding van kerk en staat, fors valt af te dingen. Natuurlijk valt er over de inhoud van de aldus gefundeerde politieke standpunten te discussiëren, als het nodig is stévig te discussiëren; ik zal de laatste zijn om te beweren dat alles wat vanuit een geloofsopvatting wordt ingebracht in het publieke discours probleemloos is. Er zijn uit naam van het geloof

verkeerde keuzes gemaakt en verwerpelijke daden begaan. Maar daartegenover staat dat een levend geloof óók in het publieke domein ons heel veel goeds heeft gebracht. Zo min als de guillotine reden is om humanistische overtuigingen uit het publieke debat te weren, zo min vormen de godsdienstoorlogen reden om bijvoorbeeld christelijk geïnspireerde politiek als een ontoelaatbare inbreuk op de scheiding van kerk en staat te beschouwen.

Misschien mag ik het tegen de Von der Dunks, Cliteurs, Bakkers, Wildersen, Van der Laans en Hirsi Alis van deze wereld zeggen met de woorden van Gandhi: 'wie religie en politiek van elkaar wil scheiden, heeft van beide niets begrepen'.

Verschenen cahier 67

Leven met God

Gezonde spiritualiteit in de 21^e eeuw

Ds. R.Th. Pos

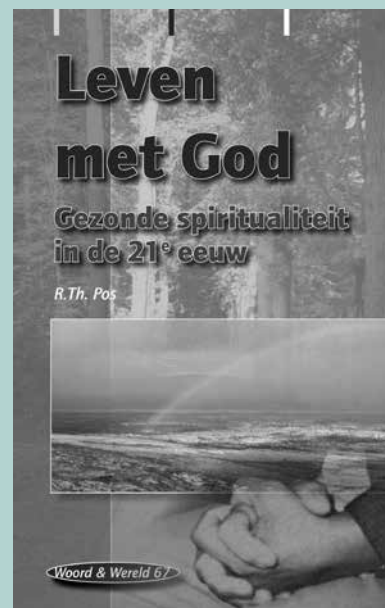
Niemand zal durven beweren dat het echt goed gaat met de Gereformeerde Kerken. Velen zijn daarom actief in het bedenken van visies en strategieën om de kerk weer nieuw leven in te blazen. Maar een kerk zal nooit kunnen bloeien als de kerkleden niet een levende relatie onderhouden met de Heer van de kerk. Over die relatie met God gaat het in dit boekje.

In dat verband stuiten we op het begrip spiritualiteit. Velen zullen wel een vaag idee hebben wat er met spiritualiteit bedoeld wordt. Maar het gevaar bestaat dat we zonder nadere definiëring blijven steken in de gedachte dat het gaat om iets als 'het geestelijke' of 'contact met het hogere'.

In het eerste deel van dit cahier probeert de schrijver tot een nadere invulling te komen van het begrip spiritualiteit. Het is weliswaar een nieuw woord, maar het gaat om een oude zaak die we ook in de Bijbel tegenkomen. Het gaat om een leven dat dankbaar reageert op de grote daden van de Here. Een leven met God zoals dat mogelijk gemaakt wordt door de Geest (Spiritus).

In het tweede deel gaat de schrijver na hoe we dat leven met God praktisch kunnen vormgeven en waardoor zo'n leven gevoed wordt. Ruime aandacht krijgt het omgaan met de Here in het lezen van de Bijbel en in het bidden. Maar ook zaken als zingen, strijd tegen de zonde en overwinnen in Christus krijgen aandacht.

Een intensieve omgang met de Here heeft zeker gevolgen voor het dagelijkse leven. Gezonde spiritualiteit verandert mensen. En dat zal de kerk zeker niet onberoerd laten!

Register op Nader Bekeken jaargang 12 - 2005

Schriftlicht

Berg, H. van den	Gekwetste liefde	129
Beuving, J.L.	HEER, onze Heer, hoe machtig is uw trouw!	321
Bijzet, F.J.	Auditief of visueel?	161
Breen, A.C.	Een schat van een kind	257
Geertsma, H.	De rijkdom van gelovig denken	225
Heemskerk, M.	Denk aan de vrouw van Lot!	33
Kwakkel, G.	Jehu's huis en Jizreëls bloed	65
Meij, M. de	Positief verblijfsbevel	97
Niemeijer, P.	De wortel van christelijk samenleven	1
Overweg, G.F.	De Heilige Geest, Helper bij uitstek!	193
Wolf, R. van der	Die goeie, ouwe tijd	289

Kroniek

Hendriks, A.N.	Charismatische bijstelling?	69
Jagt, J.W. van der	Bemoedigende woorden	5
	Licht op de kandelaar	6
	Vrijmaking in studie	7
	Op weg waarheen?	197
	Vertalen	198
	Woordenstrijd	199
Wilschut, H.J.C.C.J.	Een nieuwe synode	36
	Gereformeerde theologie vandaag	38
	Vrijgemaakt	101
	Geestelijke strijd	103
	Publiek protest	132
	Confessie en tijdgeest	164
	Afscheid prof. Meijer	167
	NBV	168
	Het getuigenis van antwoord 80 HC	228
	Een nieuwe Loonstra	231
	Pastoraat en gebod	260
	Hersteld hervormd en de kerkelijke eenheid	263
	Nogmaals het getuigenis van antwoord 80 HC	292
	De kerken aan zet	294
	De Geest en de preek	295
	Diagnose en therapie. Over de gaven van de Geest	325
	De nieuwe Loonstra teruggetrokken	328

In memoriam

Kamphuis, J.	In memoriam ds. J. Kok (1920-2005)	105
--------------	------------------------------------	-----

Thema

Hendriks, A.N.	Waarom een belijdenis?	10
	Confessioneel, niet confessionalistisch	13
	Over de Heilige Geest. Hoofdlijnen	201
Jagt, J.W. van der	En toch	41
	Naar de Schriften	106
	De eenheid van de Geest	136
	Appeltjes schillen	163

	Huis van de Heer	233
	Zijn naam aanroepen	264
	De vrouwen van 1 Timoteüs 3:11	296
Niemeijer, P.		
Pathuis, H /		
Voorberg, P.L.	Nogmaals 1 Korintiërs 7	73
Pol, F. van der	Hoeft een vrijgemaakte niet bekeerd te worden?	329

Column

Bijzet, F.J.	Kuddedieren	208
Leeuwen, H. van	Wisseling	172
Pos, R.Th.	Koning Kind	16
	Democratie of christocratie?	79
	Gereformeerd (en) synodaal	141
	De erepositie van de vrouw	268
	Een kort lontje	333
Zomer, G.Jzn.	De Bijbel of een biertje	45
	Serving of saving?	111
	Een heidens werk	237
	Nou breekt mijn klomp	301

Synode 2005

Berg, H. van den	Synodeverwachting	142
	Eensgezind	173
	Verankerend in de waarheid	206
	De stem van Christus	238
	Onjuiste beeldvorming	269
	Na de synode	302
Boiten, H.J.	Toespraak bij opening synode Amersfoort-C 2005	112

Rondblik

Drost, H.	De verdronken evangelist	82
	De verkondigende evangelist	117
	De betrokken evangelist	144
	Doelgericht?	338
Dijk, C. van	Het Nederlandse koningschap	114
Hoksbergen, C.	Omgaan met andere (jonge) kerken	46
Joosse, L.J.	Radicale partijganger in het synodale kamp	177
Kamphuis, J.		
Leeuwen, A. van	Een opmerkelijk Amerikaans initiatief in 1941	17
	Sleutelen aan de kwaliteit van het lokale bestuur	80
Meijer, Willem L.	De val bij Chagall	175
	De mens bij Chagall	209
Veenstra, J.	Tussen de kinderen op maandagmorgen	239
Veldman, H.	Over invloeden op het gereformeerd-zijn in de 21 ^e eeuw	271
	Over de trek van gereformeerden naar het vrije baptisme	304
	Over het behoud van het gereformeerd kerk-zijn in de 21 ^e eeuw	334

Interview

Boiten, Hugo	Wat moeten we verwachten van de Heilige Geest?	84
--------------	--	----

Gemeentebreed

Andringa, K.J.	De praktische kant van het ambt	243
Balk, A.J.	Voor ouderlingen die geestelijk leiding willen geven	212
Bas, A.	Is bidden domineeswerk?	119
Bijzet, F.J.	Kinderen leren luisteren	86
Dijk, C. van	De kleur van de avondmaalsviering	49
Groen, P.	Plaatselijke relatie met de Christelijke Gereformeerde kerk	274
Kuiper, J.H.	Leve het gesprek	146
Meij, M. de	De gouden regel van Matteüs 18	181
Walinga, H.	Geroepen tot het ambt?	19
Zomer, G.	Heb ik me daarvoor aangekleed?	308

Korte boekbespreking

Boiten, H.J.	<i>Rust niet voordat gy ze van buiten kent</i> (A.Th. van Deursen)	21
	<i>Lichter door het leven</i> (Max Lucado)	52
Hendriks, A.N.	<i>Hulde aan de Heidelberger</i> (W. Verboom)	245
	<i>De vrucht van de Geest in bijbels-theologisch perspectief</i> (L. Floor)	279
Hofman, T.M.	<i>1, 2 en 3 Johannes</i> (Pieter J. Lalleman)	340
Storm, P.L.	<i>Tussen lijdelijkheid en verzet</i> (George Harinck, red.)	247
Zwikstra-de Weger, M.J.A.	<i>Jezus ontdekken</i> (Jos Douma)	148

Boek van de maand

Alserda, S.M.	<i>De diaconale gemeente</i> (Gerrit Riemer)	88
Hendriks, A.N.	<i>Verrast door de Geest</i> (Gert Hutten)	53
	<i>Om Gods verhevenheid en zijn nabijheid</i> (A. Baars)	120
	<i>Woordenboek voor bijbellezers</i> (A. Noordegraaf e.a., red.)	248
	<i>Hier beneden is het niet</i> (A. van de Beek)	
Jagt, J.W. van der	<i>De handzame Calvin</i> (Rinse Reeling Brouwer)	310
	<i>Calvin, biografie</i> (Bernard Cottret)	311
	<i>Bij Calvin in de leer</i> (W. van 't Spijker)	313
Kamphuis, J.	<i>Om de lijn van de Afscheiding</i> (Th.J.S. van Staaldoune)	149
Mulder, M.C.	<i>Wonderlijk gewoon</i> (G. Kwakkel, red.)	183
Storm, P.L.	<i>Verzamelde werken 1917-1919</i> (K. Schilder)	214
Wisselink, W.F.	<i>Galaten</i> (J. van Bruggen)	22
Wolf, Joh. de	<i>Gaan in het spoor van het Oude Testament</i> , dl. 1-3 (Jochem Douma)	276

Gedicht

Slings, G.	Erwtensoep, Ingmar Heytze	25
	Woordjes leren, J. Eijkelboom	57
	Het is vreemd, Geert Boogaard	90
	Opent uwe mond, Anne Schipper	123

Persrevue

Schutte, G.J.	Hedendaagse frontlinies	124
	Godsdienstvrijheid	126
	Wet en evangelie	251
	Democratie	253
Storm, P.L.	Welk fundamentalisme is het meest bedreigend?	26
	De tien geboden in de morgendienst	28
	Wees toch voorzichtig!	31
	NGK kiest definitief voor vrouw in het ambt	58
	De haalbaarheid van meele(v)(z)ende kerkenraden	60
	De theologie van dr. A. van de Beek	61
	Moaning-afterpil	63
	Het effect van <i>De Da Vinci Code</i>	91
	Voor wie is de kerkdienst?	92
	Tolerantie en een exclusief evangelie	94
	Seksualiteit: laat jongeren niet in de steek!!!	95
	Nadenken over een gereformeerde ambtsstructuur...	154
	Perforatie van kerkgrenzen	157
	Beatrix, koningin in een oude traditie	159
	Om het echte wonder van Pinksteren...	187
	Waarom het gemeentewerk de studeerkamer nodig heeft	189
	Leren luisteren: onmisbaar voor de geloofsopvoeding!	190
	De Barmer Thesen en Karl Barth	192
	De zegen van goedgebruikte zondagsrust	218
	'Verwaarlozen huisgodsdienst belangrijke oorzaak crisis'	219
	In welke verwachting laat Christus' Geest ons leven?	221
	Wanneer heeft God samengevoegd?	222
	NBV en revisie	282
	Calvin over pastoraat	284
	De tv: aanjager van de secularisatie	286
	Opademen in charismatische lucht?	315
	Frisse lucht? Reacties op Hoek	317
	Moderne mystiek	318
	't Is een vreemdeling zeker'	319
	Is de toekomst aan doelgroepkerken?	346
	Bijbel en wetenschap	348
	De lege huls van de moderne theologie	349
	De schade van een gezinsonvriendelijk klimaat	351

Trefwoordenregister

aanvechting	41-44	geestelijk leidinggeven	212-214	Nicea	107
almacht van God	41-44	geestelijke strijd	103-104	ondertekeningsformulier	14-15
ambten/ambtsdragers	19-20,79,154-156, 212-214,243-245,296-300	geestelijke vrijheid	101-103	onderwijs	257-260
anticonceptie	63	geloofsbeleving	165	onrecht	342-344
Asaf	170	geloofsovoeding	190-191,219-220,239-243	oordeel	342-344
avondmaal	49-51,228-231,292-293	gemeenteschetsen	146-147	oorlog	97-100
avondmaalsformulieren	49-51	gemeentestichting	346-347	opvoeding	190-191
ballingschap	97-100	genezing	71	Oude Testament	276-279
baptisten, vrije	304-307	gemeenschap	1-4,338-340	Paascongres 2005	103-104
Barmer Thesen	192	gereformeerd-zijn	271-274,304-307,334-337	pastoraat	260-262,284-286
bekering	329-332	gezag	16	pauselijke mis	228-231,292-293
beleving	84-86	gezangen	37	Pinksteren	187-188
belijdenis	10-12,13-15,164-167,192	gezin	351-352	politiek	124-125,126-128,251-253, 253-255,351-352
bestuurlijke vernieuwing	80-81	Gods Geest werkt	101-103,132-136	predestinatie	312
betrouwbaarheid (van de Schrift)	106-110	godsdienstvrijheid	126-128	predikant	189
bevrijdingspastoraat	103-104,134-135	Goede Vrijdag	51	prediking	167,295-296
bidden	119-120	grootheid van God	321-324	profetie	70-71,183-185
bijbelcursus	276-279	heiligheid van God	308-310	rampen	5,41-44
bijbelse begrippen	248-249	Heilige Geest	6-7,53-56,84-86,101-103, 136-140,187-188,193-196,201-205, 221-222,279-280,295-296,325-327	ratificatie	294,302-303
bijbelstudiewerk	146-147	Hersteld Hervormde Kerk	263-264	referendum	253-255
bijbelvertaling	37,143,168,198-199,282-284	hertrouwen	222-223	<i>Reformanda</i>	269-270
binding aan belijdenis	13-14	homofilie	231-232,260-262	R.K.-kerk	230
bloedschuld	65-68	Hosea	65-68	roeping	19-20
buitenlandse kerken	46-49	huwelijk	222-223	satan	41-44
Candlestand Statement	6-7	Jehu	65-68	schilderkunst	175-177,209-211
catechisatie	237	Jizreël	65-68	schriftgezag	106-110
Catechismus	245-246	Job	43-44,169-171	secularisatie	286-287
charismatisch denken	6-7,69-72,132-136, 315-316,317-318,318-319,325-327	Joden	1-4	seksualiteit en jongeren	95-96
Chr. Geref. Kerken	197-198,274-276	jongeren	111	SGP	126-128
confessie	10-12,13-15,164-167,192	katholiciteit	136-140	synode Amersfoort 2005	36-38,112-113, 142-143,173-174,197-198,206-207, 238-239,269-270,294,302-303
creationisme	348-349	kerk	136-140,141,233-236,264-267, 271-274,334-337,346-347	televisie	286-287
<i>Da Vinci code, De</i>	91-92	kerkdienst	92-93,218-219,264-267	theologie	38-40,61-62,189
democratie	253-255	kerkelijke eenheid	59-60,136-140,174, 197-198,206-207,274-276	Tien Geboden	20,28-30
deputaatschap vrouwen in de kerk	37	kerkgrenzen	157-158	toekomstverwachting	33-35
deputaten	60-61	kerkverlating	271-274,304-307,349-351	tolerantie	94-95
deputaten huwelijk en echtscheiding	73-78	kijken	161-164	toorn van God	289-292
diaconale gemeente	88-89	kind	16,86-88,257-260	troosten	45
doop	305,336-337	kind en erediens	86-88	TU Kampen	38-40,173
Drie-eenheid	120-122	klaagpsalmen	169-171	tucht	181-182
duivel	41-44	klacht	169-171	tweede kerkdienst	218-219
duiveluitwerping	71	koningschap	114-116,159	tijdgeest	164-167
dwaling	199-201	Liedboek	199-201,292-293	verslaving	31
echtscheiding	73-78,222-223	liefde van God	41-44,129-132,289-291	vrede	97-100
eenheid, kerkelijke	59-60,136-140,174, 197-198,206-207,274-276	loven	321-324	vreemdelingschap	319-320
eerbied	308-310	luisteren	161-164,212-214	vrouw en ambt	58-60,268,296-300
eredienst	119-120,308-309	lijden	41-44,61-62,169-171	vruucht van de Geest	279-280
evangelisatie	82-83,117-118,144-145	media	286-287	vrijheid (in Christus)	101-103
evolutionisme	348-349	moderne theologie	349-351	Vrijmaking	7-9,149-152,177-180
formulieren	49-51	monarchie	114-116	waakzaamheid	33-35
fundamentalisme	26-27	morgendienst	28-30	wederkomst	33-35
Galaten	22-24	moslimextremisme	26-27	Westminster Seminary (Philadelphia)	17-18
gaven van de Geest	55-56,69-72, 204-205,325-327	moslims	301	wet	3-4,21,28-30
gebed	119-120	mystiek	318-319	wijsheid van Christus	225-228
Geest, Heilige	6-7,53-56,84-86,101-103, 136-140,187-188,193-196,201-205, 221-222,279-280,295-296,325-327	naam van God	321-324	zelfonderzoek	151-152,178-179
		NBV	37,143,168,198-199,282-284	zending	46-49
		Ned. Geref. Kerken	58-60,206-207,238-239	zondag(srust)	218-219
				zonde(schuld)	166

Personenregister

Alderliesten, C.	134-135	Ganzevoort, R.R.	320	Luther, Maarten	251
Arntzen, M.J.	263	Geest, K. van den	260-262	Maris, J.W.	70-71,197,317,325-326
Balke, W.	189	Graaf, J. van der	136,139,231	Meijer, J.A.	167-168
Barth, K.	192,252	Gurp, P. van	269-270	Nestvogel, W.	82-83,117-118,144-145
Beatrix, koningin	159	Haak, C.J.	317-318	Ophoff, Jac.	28-30,134-135
Beek, A. van de	61-62	Hartogh, G.M. den	7-9,149-152,177-180	Ouweneel, W.J.	104,315
Bonhoeffer, Dietrich.	218	Hendriks, A.N.	84-86	Paul, M.J.	103
Bottenbley, O.	101-103,132-135,165	Hobrink, B.	348-349	Ruijter, C.J. de	40
Brink, G. van den	39	Hoek, J.	315-316,317,325-327	Schilder, K.	7-9,17-18,149-152,177-180, 214-215,247
Bruggen, J. van	70	Hutten, G.	53-56,69-72,101-102	Staalduine, Th.J.S. van	7-9,177-180
Bruijne, A.L.Th. de	39,73,76-77	Jong, H. de	207,222-223,238,295	Trimp, C.	40,70,74
Calvijn, J.	120-122,252,284-286,310-313	Kamphuis, B.	40,197-198,207,230	Verbree, A.H.	276,278
Campen, M. van	220-221	Kok, J.	105-106	Warren, Rick	338-340
Chagall, Marc	175-177,209-211	Kooi, C. van der	69-72	Westerkamp, D.	71-72,221-222
Deursen, A.Th. van	159	Kuyper, A.	8,13-14,177-178	Wilders, G.	26
Douma, J.	276-279	Lange, F. de	349-351	Zwingli, Huldrich	336
Floor, L.	71	Loonstra, B.	231-232,328		

Beknopt tekstregister

Genesis	4:26	265	1 Korintiërs	12:10	71
Exodus	3:14-15	265		13:8	70
	6:2	265		15:3-4	107
Deuteronomium	18:9-22	183		15:55	129-132
2 Koningen	10:8,11,16,29-33	66-68	2 Korintiërs	3	133
Job	16:7,9,19-21	43		3:17-18	29-30
Psalmen	8:2,10	321-324	Galaten	2	22-23
	23	52		2:11-17	2-3
	42	169-171		2:19-20	1-4
	43	170		5	23-24
	124	264-267	Efeziërs	2:12	137
	127:3	257-260		2:20	70-71
Jesaja	63:7-9	289-291	1 Timoteüs	3:11	296-300
Jeremia	29:7	97-100	Hebreeën	2:9	321-324
	31:33	29	Jakobus	5:14-15	71
Ezechiël	23:3	198			
Hosea	1:4	65-68	NGB	art. 5	110
	13:14	129-132		art. 27-29	136-140
Matteüs	6:22-23	163			
	18:15-18	181-182	Heid. Cat.	zd. 52	41-42
	18:18	74-75		antw. 54,55	165
Marcus	16:15-20	70,71,72		antw. 56	166
Lucas	11:34-35	161-164		antw. 78	293
	17:31-33	33-35		antw. 80	228-231, 292-293
Johannes	16:7,14	193-196		antw. 114	30
Handelingen	4:12	94			
	13:36	198-199			
	15	2,22-23	Kerkorde	art. 20	19
Romeinen	1;3;5;7;8;9;11	282-284		art. 31	294
	16:1	297		art. 57	259
1 Korintiërs	2:7,14	227		art. 61	50
	2:16	225-228			
	7	73-78			
	7:29	199			
	7:36-38	199			